

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 14 (5020) 5 красавіка 2019 г.

ISSN 0024-4686

16+

Няма правінцыі

для творцы

стар. 4

Былі мільянерамі,

сталі выгнаннікамі

стар. 10

Шаранговіч —

акварэліст?

стар. 12

А слова сталася... кнігай

Гэтае выказванне, знаёмае ўсім вернікам, праўда, крыху перайначанае ў гэтым загаловку, як нельга гучней чуецца менавіта сёння. Але ўжо ў арыентацыі да справы культурнай. Тым не менш справы духоўнай па сваёй сутнасці.

Наша краіна і самая галоўная кніжніца, Нацыянальна бібліятэка Беларусі, гэтымі днямі вось ўжо 15-ы раз сустрэаюць удзельнікаў Міжнародных кнігазнаўчых чытанняў. Што ў праграме? Ды тут абмяркуюць мноства аспектаў: культура выданняў беларускай эміграцыі, выдавецкія школы асобных нацый, страчаныя і зноў адшуканыя зборы асобных бібліятэк.

Чаму сустрэча менавіта на Беларусі? Чаму менавіта Нацыянальная бібліятэка прымае форум? Мяркуйце самі: калі скажам банальна, краіна мае глыбокія карані станоўчага стаўлення да кнігі. Калі не банальна, то ў нас і сёння вялікія сродкі выдаткоўваюцца на падтрыманне культуры друкавання.

Каб кніга жыла. А ў кнізе — мы.

Фота Кастуся Дробова.

Рукапісны сшытак вершаў Каруся Казанца з фондаў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

Краіна, што паўстала з мары

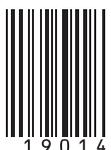
Тое, што стагоддзямі выношвалася ў маргах і высыпала — ад Полацкага княства і Вялікага Княства Літоўскага да ўсведамлення патрэбы быць гаспадарамі на ўласнай тэрыторыі з усімі атрыбутамі незалежнасці, — не магло знікнуць у нікуды. Кожны кавалчак гэтай шматпакутнай зямлі і само паветра над ёю насычана памкненнямі да волі. Таму і знаходзіць ідэя незалежнасці тых людзей, праз якіх можа стаць рэчаіснасцю...

100 гадоў таму Беларусь аформіла сваю незалежнасць... Насуперак абставінам і дзякуючы ўсім, хто працаваў на карысць ідэі, аддаючы ўсе сілы. Хто заплаціў за яе жыццём... Пра іх найперш — выстаўка ў Нацыянальным гістарычным музеі Беларусі.

Фота Яны Бубовіч.

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 19014

Працяг тэмы на стар. 11 ▶

акцэнтны тыдня

Віншаванні. Старшыня Вышэйшага Дзяржаўнага савета Саюзнай дзяржавы, Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў Прэзідэнта Расіі Уладзіміра Пуціна з Днём яднання народаў Беларусі і Расіі. «Дагавор аб стварэнні Саюзнай дзяржавы аб'ядноўвае самых блізкіх партнёраў і добрых суседзяў на постсавецкай прасторы. Менавіта ў гэтым тоіцца жыццёвая сіла і велізарны патэнцыял беларуска-расійскай інтэграцыі», — гаворыцца ў віншаванні. Прэзідэнт Беларусі падкрэсліў, што міжнародная абстаноўка і патрабаванні часу ставяць перад дзвюма краінамі стратэгічную задачу па далейшым умацаванні Саюзнай дзяржавы з улікам нацыянальных прыярытэтаў і прынцыпаў раўнапраўя.

Патрыятызм. Устаноўлены юбілейны медаль «75 гадоў вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў». Адпаведны ўказ падпісаў Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка, паведамляе прэс-служба кіраўніка дзяржавы. Медалём узнагароджваюцца ветэраны Вялікай Айчыннай вайны, былыя вязні фашысцкіх лагераў, турмаў, гета, створаных фашыстамі і іх саюзнікамі ў гады Другой сусветнай вайны, замежныя грамадзяне і асобы без грамадзянства, якія пастаянна пражываюць за межамі Беларусі і прымалі непасрэдна ўдзел у баявых дзеяннях за вызваленне краіны, і інш. На правым баку медала размешчана выява абеліска «Мінск — горад-герой», на левым — жанчына, якая ўвасабляе вобраз Радзімы, па акружнасці нанесены надпіс «Подзвіг народа несмяротны».

Конкурсы. Пераможцаў конкурсу на лепшы літаратурны пераклад з рускай на беларускую мову раней не вядомага верша Максіма Багдановіча «Дзвухвершы» ўганаравалі ў Нацыянальным прэс-цэнтры Беларусі, паведамляе БелТА. Першае месца заняла Мая Галіцкая з Буда-Кашалёва, якая зрабіла пераклад за адзін дзень і не чакала, што стане пераможцай. Другое месца прысуджана мінчаніну Віктару Лоўгачу, які адным з першых прыслаў пераклад «Дзвухвершаў» на конкурс. Бронза дасталася Аксане Гаўрылік з аграгарадка Ілья Вілейскага раёна. Заахвочвальны прыз — у Надзеі Лазеркі з Барысава. Пастаянны камітэт Саюзнай дзяржавы ўзнагародзіў пераможцаў камплектамі кніг, якія стануць добрым дапаўненнем іх хатніх бібліятэк.

Культурная сталіца. Сёння будзе Кўручаны сертыфікат аб наданні Брэсту статусу культурнай сталіцы СНД, і горад над Бугам афіцыйна прыме паўнамоцтва культурнай сталіцы Садружнасці, паведамляе БелТА. Сертыфікат, які пацвярджае ганаровы статус, уручыць сустаршыня Міждзяржаўнага фонду гуманітарнага супрацоўніцтва дзяржаў — удзельніца СНД Міхаіл Швыдкій падчас гала-канцэрта майстроў мастацтваў у спарткомплексе «Вікторыя». У праграме дня — выстаўка твораў майстроў выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, круглы стол «Інтэграцыя нацыянальных культур у сучасным свеце» і чарговая акцыя міжнароднага гуманітарнага праекта «Мінская ініцыятыва», які правядзе літаратурныя чытанні, прысвечаныя 100-годдзю з дня нараджэння паэта-франтавіка Барыса Слуцкага.

Стасункі. Цэнтры народнай творчасці Віцебска і Смаленска падпісалі пагадненне аб супрацоўніцтве. Дакумент прадугледжвае правядзенне абменных выставак, сумесных навукова-практычных канферэнцый, творчых праектаў, удзел у значных культурных падзеях рэгіёнаў, аб'яднанне намаганняў па рэканструкцыі народнага строю і інш. Важнай часткай мерапрыемства, прымеркаванага да святкавання Дня яднання народаў Беларусі і Расіі, стала адкрыццё выстаўкі смаленскіх майстроў у Віцебску. У экспазіцыю «Майстэрства на ўсе часы» ўвайшло каля 70 работ, прысвечаных мастацкім вырабы з бяросты, аўтэнтычным рушнікі, кераміка з фондаў Смаленскага музея-запаведніка, артэ-факты, знойдзеныя падчас раскопак.

Агляд афіцыйных падзей ад Раісы МАРЧУК

круглы стол

Досвед, які падмацоўвае ініцыятывы

Літаратура — сродак, які аб'ядноўвае народы, нягледзячы ні на палітычныя, ні на эканамічныя сітуацыі. Удзельнікі круглага стала, прысвечанага Дню яднання маладой Беларусі і Расіі, у прэс-цэнтры Дома прэсы падзяліліся досведам супрацоўніцтва ў сумесных літаратурных праектах.

— У кніжнай серыі «Бібліятэка Саюза пісьменнікаў Беларусі», у якой ужо больш як 100 кніг, выдаюцца і творы пісьменнікаў Расіі. Мінскае гарадское аддзяленне актыўна супрацоўнічае з многімі падраздзяленнямі творчых саюзаў Расіі. Стасункі маюць не проста сяброўскі абмен, але і абмен дэлегацыямі: нашы літаратары пабывалі і ў Калінінградзе, і ў Санкт-Пецярбургу, і ў Маскве, і ў Цюмені, і ў Астрахані, і ў Чачэнскай Рэспубліцы, і ў Дагестанскай Рэспубліцы... Добра, што гэтым сяброўства не абмяжоўваецца — мы займаемся ўзаемнымі перакладамі, выданнем калектыўных сумесных зборнікаў. Напрыклад, з пецярбургскімі пісьменнікамі стварылі дзве кнігі паэзіі і прозы пад агульнай назвай «Непадзельнае рэчышча». І ў Мінску, і двойчы ў Цюмені мы выдалі кнігу «Пераможцы», прысвечаную тэме Вялікай Айчыннай вайны, — азначыў Міхась Пазнякоў, старшыня Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў

Беларусі, старшыня таварыства «Беларусь — Расія». — Юрый Шчарбакоў зрабіў пераклад і выдаў зборнік маіх вершаў «Маё багацце», а напрыканцы года ў маім перакладзе выйшла яго кніга «Таццянін дзень».

Вялікая роля Пастаяннага камітэта Саюзнай дзяржавы ў наладжванні літаратурных і навукова-літаратурных адносін, — адзначыў прафесар Іван Саверчанка. Дзякуючы шматлікім ініцыятывам ажыццяўляецца праект «Беларуская зямля ў дакументах і ўспамінах XIX—XX стагоддзяў. Па матэрыялах расійскіх і беларускіх архіваў». Навукоўцы даследуюць спадчыну, якая яшчэ не апублікавана. Гэта не толькі пошук літаратурных твораў, але і іншых матэрыялаў, звязаных з жыццём і творчасцю пісьменнікаў. Ужо выдадзена 3 тамы. Пры падтрымцы Пастаяннага камітэта Саюзнай дзяржавы ў мінулым годзе выйшлі дзве значныя кнігі: «С. В. Максімаў. Нарысы пра беларускую зямлю» і «Максім Горкі і Адам Багдановіч: сяброўства, народжанае на берагах Волгі». Дарэчы, багдановічаўская тэма была адной з асноўных ва ўсіх выпусках праекта Выдавецкага дома «Звязда» і Пастаяннага камітэта Саюзнай дзяржавы «Ліра».

Між тым шмат праектаў пры падтрымцы Пастаяннага камітэта ажыццявіла выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя імя Пётруся Броўкі».

— Гісторыя Беларусі вельмі складаная. На жаль, культурных сведкаў нашай гісторыі на Беларусі засталася вельмі мала. Ёсць спіс беларускіх матэрыяльных каштоўнасцяў, якія знаходзяцца за межамі краіны. Але складаная справа — нават пабачыць іх. Айчынныя выдавецтвы шмат робяць, каб праз кнігі беларусы бачылі, што яны маюць, — падкрэсліў дырэктар выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя імя Пётруся Броўкі» Уладзімір Андрыевіч. — Другі кірунак работы — паказаць след Беларусі ў Расіі, бо пра гэта ведаюць мала. Праз кнігі мы імкнёмся раскрыць гэтую тэму. У прыватнасці, мы выдалі кнігі «Беларускі след у культуры і архітэктуры Масквы» і «Жамчужыны Расіі і Беларусі». Зараз з Нацыянальным мастацкім музеем рыхтуем кнігу пра музеі Вітольда Бялыніцкага-Бірулі ў нас і ў Расіі.

Яўгенія ШЫЦЬКА

з нагоды

Паэзія, перакладзеная на паэзію

Літаратурныя сувязі Расіі і Беларусі набіраюць моц — пра гэта сведчыць адноўленая серыя «Сябрына: паэзія народаў Расіі». Першы зборнік вершаў «Ранішні вецер у акне» народнага паэта Удмурці Вячаслава Ар-Сяргі ў перакладзе Віктара Гардзея выйшаў у 2016 годзе. Пасля значнага перапынку другая кніга серыі «Начныя птушкі» — вершы народнага паэта Татарстана Роберта Мінуліна — з'явілася ў перакладзе Міколы Мятліцкага ў мінулым годзе. Рыхтуецца да выдання трэці зборнік.

— «Сябрына» як брэнд з'явілася ў часопісе «Нёман» яшчэ ў 2009 годзе. Гэта былі рубрыкі «Сябрына: літаратура краін СНД» або «Сябрына: Беларусь — Расія». З таго часу публікацыі расійскіх аўтараў, якія прадстаўляюць розныя народы гэтай шматнацыянальнай краіны, з'яўляюцца рэгулярна. Адна з рубрык пазнаёміла чытачоў з вершамі, перакладзенымі з 16 моў народаў Расіі. Не так даўно быў чарговы выпуск, які ўключыў

паэтычныя пераклады з чувашскай, чачэнскай, башкірскай моў. Цяпер мы рыхтуем пяты нумар да кніжнага кірмашу, які будзе праходзіць у Маскве, — раскажаў намеснік дырэктара РВУ «Выдавецкі дом «Звязда» — галоўны рэдактар часопіса «Нёман» Аляксей Чарота падчас прэзентацыі серыі ў краме «Дружба» ААТ «Белкніга». — Дарэчы, кніга Роберта Мінуліна, што зараз выйшла ў «Мастацкай літаратуры», — не першы твор аўтара, які надрукаваны ў Беларусі. У Выдавецкім доме «Звязда» з'явілася кніга для дзяцей «Адна сям'я» ў серыі «Сяброўства без межаў».

З'яўленню гэтай серыі папярэднічала вялікая праца. Калі казаць пра Выдавецкі дом «Звязда», то ў першую чаргу гэта серыя «Сугучча сэрцаў», якая прадстаўляла літаратуры краін СНД, у тым ліку і Расіі: было створана чатыры выданні. Першае прысвечана сучасным рускім аўтарам, другое — расійскім пісьменнікам, прадстаўнікам розных народаў.

Дзве іншыя кнігі — «Беларусь — Масква» і «Беларусь — Санкт-Пецярбург» — знаёмлі з літаратарамі гэтых гарадоў. Акрамя таго, асобныя творы расійскіх пісьменнікаў таксама выходзілі ў Выдавецкім доме «Звязда». Аўтарамі былі Валянцін Распуцін, Яўген Еўтушэнка, Алесь Кажадуб, Валерыя Казакоў, Любоў Турбіна і іншыя.

— Да маскоўскай выстаўкі выйдзе кніга, у якой я выступіў перакладчыкам. У ёй будзе прадстаўлена 17 паэтаў народаў Расіі, — паведамляў Віктар Шніп, галоўны рэдактар выдавецтва «Мастацкая літаратура». — Насамрэч не так проста перакладаць з падрадкаўніка. Трэба знайсці паэта, які б натхніўся і пагадзіўся на гэтую нялёкую працу. Бо вялікая адказнасць — перакладаць, не ведаючы мовы арыгінала. Але гэта не бяда. Галоўнае, што паэзія перакладаецца на паэзію. А знаёмства з творами народаў Расіі дае своеасаблівае ўзбагачэнне.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае:

5 красавіка — на сустрэчу з Міколам Чарняўскім у гімназію № 18 (13.00).

8 красавіка — на сустрэчу са Славамірам Антанавічам у БДУПР (15.00).

8 красавіка — на літаратурна-музычную імпрэзу «Радасць вясельных старонак» з удзелам пісьменнікаў-гумарыстаў у бібліятэку № 7 (15.00).

9 красавіка — на пасяджэнне літаратурнай гасціёўні «Верасок» пры бібліятэцы № 16 (13.00).

9 красавіка — на творчую імпрэзу ў літаратурны клуб «Слова» пры публічнай бібліятэцы № 3 (14.00).

9 красавіка — на аўтарскі вечар кампазітара і спевака Віктара Мяцельскага «Вясновы настрой» у публічную бібліятэку № 5 (17.30).

10 красавіка — на сустрэчу з Міхасём Пазняковым у межах праекта «Званы гошці» у СШ № 25 (10.30).

10 красавіка — у студыю юных літа-

ратараў «Шабаноўскія званочки» пры дзіцячай бібліятэцы № 3 (11.00).

10 красавіка — на творчы вечар Тамары Залескай у Палац ветэранаў (16.00).

11 красавіка — на фінальны адборачны тур гарадскога конкурсу чытальнікаў паэзіі Беларусі ў Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа (15.00).

12 красавіка — на сустрэчу з Алінай Легастаевай у СШ № 53 (13.45).

Брэсцкае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

6 сакавіка — на сустрэчу з Настассяй Нарэйкай у СШ № 19 г. Брэста (11.00).

9 сакавіка — на пасяджэнне літаратурнага клуба «Літара» пры Брэсцкім гарадскім цэнтры культуры (17.00).

Віцебскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

11 красавіка — на прэзентацыю новых кніг Галіны і Сяргея Трафімавых з серыі «Рассказы Деда Природоведа» ў СШ № 34 г. Віцебска (12.00).

Гродзенскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

9 красавіка — на прэзентацыю тэматычнай серыі кніг Ліны Багданавай «У кантакце» з удзелам аўтара ў СШ № 125 г. Мінска (9.00) і ў сталічную бібліятэку № 10 імя М. А. Мінковіча (12.00).

Магілёўскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

6 красавіка — на вечарыну, прысвечаную творчасці турэцкага лаўрэата Нобелеўскай прэміі Архана Памука, у літаратурна-мастацкую гасціёўню МДУ імя А. А. Куляшова (аўд. 353) (16.00).

Мінскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

6 красавіка — на падвядзенне вынікаў штогадовага літаратурнага конкурсу «Маладыя галасы» народнага літаратурна-мастацкага аб'яднання «Рунь» у Валожынскі раённы цэнтр культуры (11.00).

12 красавіка — на пасяджэнне творчага аб'яднання «Рэзананс» у Мінскую абласную бібліятэку імя А. С. Пушкіна (17.00).

Фэст

Нецадзачны тэатральны аптымізм

Класічная сучаснасць «М.@rt.кантакту»

Напрыканцы сакавіка ў Магілёве прайшоў XIV Міжнародны маладзёжны тэатральны форум «М.@rt.кантакту». Гэтым разам на форуме было паказана 23 спектаклі 23 тэатраў і незалежных тэатральных праектаў з 10 краін: Беларусі, Расіі, Грузіі, Латвіі, Арменіі, Украіны, Ізраіля, Прыднястроўя, Польшчы, Літвы.

Падзея форуму па версіі прафесійных крытыкаў — спектакль «Кандыд, або Аптымізм» рэжысёра Ігара Казакова (Магілёўскі абласны тэатр лялек). Для крытыкаў гэты спектакль стаў другой часткай дылогіі, у якой першым з’яўляецца «Гамлет» рэжысёра, які не змог забыць ніводна з крытыкаў, што прысутнічалі падчас абмеркаванняў.

Маладзевая рэдакцыя абрала падзеяй форуму спектакль «Шмат шуму з нічога» Галіны Жданавай (Санкт-Пецярбургскі тэатр «Субота»). Спектакль не быў прыняты крытыкамі, што пра-

цавалі на фестывалі, але яго ўпадабала калятэатральная моладзь горада. Гэта гаворыць пра тое, што арганізатары добра ведаюць, для якой аўдыторыі робяць форум. Але ў той жа час арганізатары добра ўмеюць трымацца на мяжы: знаходзяць супадзенні густаў прафесіяналаў з вялікім глядацкім досведам і густам масавай аўдыторыі, паміж якімі яшчэ ёсць Маладзевая рэдакцыя (як асобны праект унутры фестывалю) і тая тэатральная супольнасць, якая фарміруецца форумам.

Гледачы падчас галасавання праз квіткі абралі найлепшым мнаспектакль Нарынэ Грыгаран «Мая сям’я ў маім чамадане» (Ерэванскі Дзяржаўны тэатр лялек імя А. Туманяна). Трэба таксама звярнуць увагу, што гэты тэатр лялек, а спектакль закранае тэму нацыянальнай ідэнтычнасці, тэму размовы пра вайну ў паўсядзённым жыцці, якія зараз з’яўляюцца значымі для сучаснай моладзі.

У інтэрнэт-гаваласанні першыя месцы занялі: «Голы кароль» Алега Шапашнікава па матывах казак для дарослых Яўгена Шварца і Вільгельма Гафа (Дзяржаўны Даўгаўпілскі тэатр), «Каралева прыгажосці» Віталія Краўчанкі па п’есе Марціна Макдонаха (Гомельскі гарадскі моладзевы тэатр), «Вішнёвы сад» Давіда Мгебрышвілі па п’есе Антона Чэхава (Новы тэатр, г. Забжэ, Польшча). Гэтая стагтыстыка адлюстравала дэвіз форуму — «Класіка і сучаснасць».

Падрабязней — у наступным нумары.

Святлана КУРГАНОВА

за падзеяй

Прамовіць з сэнсам

Для розуму і сэрца: пашырэнне прасторы пошукаў кніг

Пашырэнне спіса гарадоў, ахопленых імпрэзамі, паэтычныя чытанні (і не толькі для сталічнай публікі, таму што паэзію могуць адчуваць у любым пункце Беларусі), прэзентацыі кніг не толькі айчынных аўтараў абяцаюць, напрыклад, пераклад новай кнігі Сяргея Жадана, ды Віктар Ярафееў сярод удзельнікаў дыскусіі... Другі фестываль інтэлектуальнай кнігі «Прадмова» сёлета прыцягвае разгалінаванай праграмай.

Не зважаючы на вядомае выслоўе, што колькасць не заўсёды азначае якасць, з кнігамі і чытаннем наогул можна сказаць дакладна: чым больш — тым лепш. Чым больш падобных імпрэз, тым лепш жыхары нашай краіны разумеюць вартасць адукацыі і самаадукацыі. Тым прасцей ім арыентавацца ў часе і прасторы, тым больш асэнсавана яны будуць грамадства, больш адказна ставяцца да сваёй краіны.

Менавіта таму сёлета ўключаны ў фестываль Гродна, Полацк, Брэст, Гомель, Магілёў, Папярэдня, напрыклад, сакавіцкія імпрэзы, пацвердзілі, што інтэлектуалы ў Беларусі ёсць, а гэта значыць, кнігі — галоўныя героі ўсіх падзей — без увагі застацца не павінны. На гэты спадзяецца ініцыятар і каардынатар фестывалю філосаф Павел Баркоўскі, які вызначаў мэты «Прадмовы», сярод якіх расповед пра якасную інтэлектуальную літаратуру. Дзеля таго, каб яе было больш, запланаваны лекцыі, майстар-класы, сустрэчы, якія працягнуцца з 4 па 7 красавіка.

Але і ўнутры самой падзеі закладзены інтрыгі — уручэнне адразу некалькіх прэмій. І адна з іх заснаваная ў памяць пра мастака і дызайнера Міхала Анемпадыстава і будзе ўручацца ўпершыню за найлепшую вокладку беларускай кнігі. Зварот да мастацкага афармлення ў межах гэтага фестывалю таксама мае сэнс: бо інтэлектуальная кніга — не значыць шэ-

рая. А ў Беларусі далёка не кожны аўтар ці выдавецтва ўдзяляе гэтаму належную ўвагу, не кожны разумее, што мала выдаць разумную кнігу — вартасць думак таксама трэба ўмець падкрэсліць, каб выданне пайшло ў народ і ажыццяўляла асветную місію.

Першы фестываль «Прадмова» адбыўся ў маі мінулага года ў культурнай прасторы ОК16. І нават з улікам таго, што першы і вялікага розгаласу яшчэ не атрымаў, фестываль прыцягнуў найперш тых, хто зацікаўлены ў стварэнні і вытворчасці кніг. Справа за тымі, хто сёння шукае добрую разумную кнігу, хто хоча чытаць філасофскую літаратуру і сучасную мастацкую, публіцыстыку і мемуарыстыку, нон-фікшн і навуковыя выданні, праз якія можна ўдакладніць свае веды пра свет.

Марыя АСПЕНКА

выстаўка Абліччы керамікі

Маскі і асобы сяброў беларускай Гільдыі керамістаў

Летась у Мінску адбылася першая выстаўка грамадскага аб’яднання «Гільдыя керамістаў», якая паказала, што кераміка — адзін з самых цікавых кірункаў мастацтва Беларусі на цяперашнім этапе. Мастакі, якія працуюць з глінай, натхніліся вынікамі першага вернісажа і плённа папрацавалі год. У канцы сакавіка ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» адкрылася другая выстаўка Гільдыі керамістаў «Між рукамі і полымем. Маскі».

Першая выстаўка не мела канкрэтнай тэмы, паколькі адной з асноўных задач яе было прадставіць сучасную кераміку, акцэнтаваўшы ўвагу на стваральніках работ, сярод якіх былі вядомыя керамісты, выкладчыкі, а таксама і тыя, хто толькі пачынае свой шлях у гэтым кірунку, хто прысвячае яму свой вольны час. Другая выстаўка раскрывае мастакоў як асоб.

Сёлета творцам было прапанавана мовай сродкаў керамікі раскрыць канкрэтную тэму — «Маскі».

Майстры Гільдыі керамістаў прадставілі свае работы як у традыцыйнай тэхніцы, так і ў сучаснай, аўтарскай, эксперыментальнай. У экспазіцыі — унікальныя рытуальныя, абрадавыя, тэатральныя, карнавальныя маскі, а таксама інтэр’ерная кераміка, посуд, скульптура і арт-аб’екты.

— Паглядзіце, колькі можа быць варыяцый на гэтую тэму. На працягу жыцця мы ўвесь час сутыкаемся з рознымі «маскамі» — сваімі і чужымі, ілюзіямі і ўяўленнямі пра сябе і іншых, якія змяняюцца ў залежнасці ад часу, месцаў, абставінаў, настрою... На выстаўцы прадстаўлена магчымасць паразважаць, што хаваецца за тым ці іншым вобразам, — адзна-

чае старшыня грамадскага аб’яднання Святлана Цап. — За два гады існавання мы прайшлі вялікі шлях. За мінулы год колькасцю ўдзельнікаў мы не выраслі, але сталі мацнейшым як каманда. І сёння задача гільдыі — не толькі працаваць над тым, каб майстры маглі набыць матэрыялы, стваралі прадукт і хутка яго прадавалі, але і таксама думалі над яго сэнсам, фарміравалі пэўны стыль.

Вікторыя АСКЕРА, фота аўтара

6 красавіка — 115 гадоў з дня нараджэння Міколы Хведаровіча (сапр. Мікалай Чарнушэвіч) (1904—1981), паэта, празаіка, перакладчыка.

6 красавіка 80 гадоў адзначае Міхаіл Жданоўскі, рэжысёр дакументальнага кіно, сцэнарыст.

7 красавіка 65 гадоў спаўняецца Юрыю Татарынаву, празаіку, перакладчыку.

7 красавіка 70-годдзе святкуе Юрый Баранаў, графік.

9 красавіка — 120 гадоў з дня нараджэння Льва Літвінава (сапр. Гурэвіч) (1899—1963), рэжысёра, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР, заслужанага дзеяча мастацтваў Татарстана.

9 красавіка 65 гадоў спаўняецца Аляксандру Пісарчыку, пісьменніку.

9 красавіка — 85 гадоў з дня нараджэння Леаніда Асядоўскага (1934—1990), мастака.

9 красавіка 75-гадовы юбілей адзначае Людміла Сямёнава, піяністка, канцэртмайстар, заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь.

10 красавіка — 125 гадоў з дня нараджэння Міхаіла Фрыдмана (1894—1975), рэжысёра, заслужанага дзеяча культуры БССР.

11 красавіка — 100 гадоў з дня нараджэння Дзмітрыя Смоліча (1919—1987), рэжысёра оперы, народнага артыста БССР, УССР і СССР.

11 красавіка 60 гадоў святкуе Аляксей Бязуглы, кінакрытык.

12 красавіка — 125 гадоў з дня нара-

джэння Веры Рэдліх (1894—1992), расійскай і беларускай актрысы, рэжысёра, педагога, народнай артысткі РСФСР.

12 красавіка — 115 гадоў з дня нараджэння Соф’і Лі (1904—1980), мастака, заслужанага работніка культуры БССР.

12 красавіка — 110 гадоў з дня нараджэння Мацвея Грубіяна (1909—1972), паэта.

12 красавіка 85-годдзе адзначае Аляксандр Калядэнка, артыст балета, педагог, заслужаны дзеяч мастацтваў Рэспублікі Беларусь.

12 красавіка 40 гадоў спаўняецца Наталлі Міхальчук, паэтэсе.

люстэрка тыдня

Поўнаметражны фільм Дар’і Жук «Хрусталь» атрымаў галоўны прыз у намінацыі «Найлепшы фільм краін СНД і Балтыі» на расійскай Нацыянальнай кінамаграфічнай прэміі «Ніка», якая праводзілася сёлета 32-і раз. Беларускія карціны ўжо атрымлівалі гэтую прэмію за найлепшы сцэнарый, музыку, рэжысуру, але перамогі ў дадзенай намінацыі «Нікі» беларускае кіно ўдасцоена ўпершыню. У шорт-лісце, акрамя «Хрусталя», прысутнічалі фільмы з Казахстана, Узбекістана, Кыргызстана і Малдовы.

Шаснаццаты Міжнародны конкурс дзяржаў — удзельніц СНД «Мастацтва кнігі» пройдзе 30 мая ў Баку. Да ўдзелу могуць быць прадстаўлены выданні, якія выйшлі ў краінах СНД з 1 ліпеня 2018 года да 29 мая 2019 года. Конкурс праводзіцца ў дзесяці намінацыях. Міжнароднае журы будзе ўлічваць змест выдання, узровень падрыхтоўкі навукова-даведачнага апарату, рэдакцыйна-выдавецкую падрыхтоўку, ілюстрацыі, арыгінальнасць дызайнерскага афармлення і адпаведнасць яго зместу мэтавай аўдыторыі і прызначэнню, а таксама распрацоўку новых тэматычных кірункаў, якасць паліграфічнага выканання і грамадскую ўдзяльную вартасць кнігі. Конкурс праводзіцца з 2004 года, яго асноўныя мэты — пашырэнне міжнароднага супрацоўніцтва, а таксама спрыянне ўзаемаабмену культурнымі і духоўнымі каштоўнасцямі. Падрабязней азнаёміцца з умовамі прадстаўлення выданняў на конкурс можна на сайце Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

У Нацыянальным музеі Ліхтэнштэйна адкрылася выстаўка ікон беларускіх майстроў XVII—XIX стагоддзяў і сучаснасці. Падрыхтоўка да выстаўкі пачалася яшчэ ў ліпені 2018 года. Цяпер наведвальнікі могуць пабачыць каля трыццаці ўнікальных ікон з калекцыі Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі. Большасць з гэтых твораў трапілі ў калекцыю пасля Другой сусветнай вайны, калі музей пачаў праводзіць экспедыцыі па гарадах і знаходзіць іконы ў закрытых цэрквах і касцёлах. Выстаўка праходзіць да 10 чэрвеня 2019 года. Арганізатары — Нацыянальны мастацкі музей Беларусі, Дзяржаўны музей Княства Ліхтэнштэйна, Пасольства Беларусі ў Швейцарыі і Усіхсвяцкі прыход Мінска.

Адкрыццё XXXII Міжнароднага фестывалю старажытнай і сучаснай камернай музыкі адбылося 3 красавіка ў Полацку. У сценах Сафійскага сабора выступілі найлепшыя камерныя выканаўцы з Беларусі, Ізраіля, Германіі, Літвы, Расіі і Італіі. Урачыстае адкрыццё традыцыйна суправаджалася гукамі полацкага арگانу. Праграма фестывалю ўключае шмат мерапрыемстваў. Сярод іх — абласны дзіцячы конкурс фартэпіянай музыкі «І. С. Бах і XXI стагоддзе», які будзе праводзіцца трэці раз і збярэ 55 удзельнікаў з 12 гарадоў. У дзень закрыцця фестывалю, 24 красавіка, адбудзецца беларуская прэм’ера грандыёзнага праекта — рэканструкцыі «Пакут па Марку» І. С. Баха для салістаў, хору і аркестра пад кіраўніцтвам аўтара гэтай рэканструкцыі Ёрна Бойзена (Германія).

Агляд цікавінак ад Дар’і СМІРНОВАЙ

Саюз пісьменнікаў Беларусі і Мінскае гарадское аддзяленне СПБ смуткуюць з прычыны смерці члена СПБ лаўрэата спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Анатоля Васільевіча Статкевіча-Чабаганова і выказваюць шчырыя спачуванні яго родным і блізкім.

землякі

Навум ГАЛЬПЯРОВIЧ

ЖЫЦЦЁ З КНИГАЙ

Калі я прыязджаю ў свой родны Полацк, у першую ж вольную хвіліну спускаюся да Дзвіны. Балазе, ад гасцініцы, дзе я цяпер спыняюся, да дзвінскай набярэжнай — усяго некалькі сот метраў.

І той вераснёўскай раніцай, ледзь зайграў золак, я ўжо быў на нагах. Прайсці трэба было праз плошчу, міма помніка Скарыну, і спусціцца праз старажытную Пакроўскую вуліцу да высокага берага, з якога і адкрываўся гэты цудоўны малюнак — дзвінскія хвалі, супрацьлеглы бераг, ранішнія вудары ля вады.

Гэты малюнак заўсёды будзіць у сэрцы светлыя ўспаміны і высокае хваляванне, калі сустракаешся з дарагім і родным. Прайшоўшы берагам да самай Сафіі, я вяртаўся назад па вузкай набярэжнай, сустракаючы першых прахожых, якія выгульвалі сваіх чацвераногіх гадаванцаў ці рабілі ранішнюю прабежку.

Раптам убачыў постаць маленькай, худзенькай, у сталым вяку, жанчыны, якая падалася мне вельмі знаёмай.

Падышоўшы бліжэй, пераканаўся: так, гэта яна — Тая, Тацяна Анатольеўна Савельева.

З Тацянай мы вучыліся ў паралельных класах. Выдатніца, заўсёды з акуратна зашпэчанымі коскамі, яна часта выступала на школьных вечарынах, дэкламавала вершы.

Мама яе, Валянціна Міхайлаўна, загадала цэнтральнай бібліятэкай, здавалася нам, малым, сур'ёзнай і строгай.

І мала хто тады мог ўявіць, што некалі і Тацяна пяройме матчыну прафесію і нават зойме яе месца, калі тая пойдзе на заслужаны адпачынак.

Пасля заканчэння школы нашы шляхі на нейкі час разышліся, але калі ўжо я стаў працаваць у мясцовай газеце і быў сябрам літаратурнага аб'яднання «Наддзвінне», з Тацянай мы сталі бачыцца на розных імпрэзах, якія часта праводзіліся ў полацкай кніжніцы.

У той час у горад нярэдка прыязджалі нашы славутыя пісьменнікі Алесь Савіцкі, Генадзь Бураўкін, Рыгор Бардулін, Міхась Стральцоў, Уладзімір Караткевіч.

Дзякуючы старанням Тацяны і яе калег, міма біблітэкі яны прайсці не маглі, нават калі сустрэчы былі заплаанаваны ў іншых аўдыторыях. І цэнтральная полацкая бібліятэка была своеасаблівым інтэлектуальным саломам, месцам цікавых сустрэч і гутарак.

Будучы ўжо ў Мінску, я пастаянна падтрымліваў сувязі з Тацянай. Яна сама нярэдка тэлефанавала, цікавілася навінкамі, заказвала літаратуру, запрашала на сустрэчы.

Неяк склалася так, што полацкая культура атаясамлівалася ў тым ліку і з Тацянай Анатольеўнай, балазе, больш за трыццаць гадоў пры ўсіх гарадскіх кіраўніках яна нязменна займала свой сціплы кабінет загадчыцы гарадской бібліятэчнай сістэмы.

Сённа ў культурным жыцці майго горада з'явіліся новыя людзі, Тацяна Анатольеўна пайшла на заслужаны адпачынак. Але любімую справу не пакінула, перадае свой вопыт новым супрацоўнікам.

Памятаеце песню Акуджавы пра Лёньку Каралёва, без якога пэат не мог сабе ўявіць Масквы? Дык вось я не ўяўляю мой Полацк без многіх блізкіх асоб, у тым ліку без Тацяны Савельевай.

Паразуме́нне праз памяць

Да тэмы Вялікай Айчыннай вайны беларусы звяртаюцца не толькі з нагоды памятных дат — гэта толькі чарговая нагода для больш грунтоўных разважанняў. Але ёсць гісторыкі і вучоныя, штодзённым клопатам якіх з'яўляецца вывучэнне падзей мінулай вайны. Гэта красамоўна паказвае праект выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» «Беларусь помніць», які складаецца на гэты момант з трох кніг: «Трасцянец. Трагедыя народаў Еўропы», «Хатынь. Трагедыя беларускіх вёсак» і «Боль і гнеў. Халакост і супраціўленне ў Навагрудку». У хуткім часе праект папоўніцца.

Аляксандр КАВАЛЕНЯ, акадэмік-сакратар аддзялення гуманітарных навук і мастацтваў Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, член-карэспандэнт НАН Беларусі, доктар гістарычных навук, прафесар:

— Спрадзеку беларускі народ рабіў усё, каб памяць пра нашых лепшых суайчыннікаў захавалася назаўсёды. І мы, гісторыкі, робім таксама вельмі вялікую працу, каб не перарывалася духоўная памяць аб тых, хто даў нам магчымасць зараз жыць. Сённа ў Беларусі звыш 8,5 тысячы помнікаў і мемарыялаў, 180 рукаворных курганоў... Гэта наша матэрыяльная памяць. Але ёсць памяць духоўная, якая ўвасоблена ў тысячах кніг. На сённа мы маем звыш 11,5 тысячы розных выданняў. І гэта праца працягваецца. Вучоныя Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі робяць усё магчымае, каб на старонках новых кніг з'яўляліся раней не вядомыя падзеі нашай гісторыі. На жаль, архівы вельмі скупа і неахвотна адкрываюць свае старонкі, каб паказаць усю красамоўную спадчыну, ратную справу беларускіх людзей. Але

сказаць, што адной кнігі недастаткова — трэба шукаць новыя падыходы ў музейнай педагогіцы, рабоце з сацыяльнымі сеткамі і медыя для таго, каб у даступнай форме падносіць інфармацыю тым, хто ўпершыню сустракаюцца з гэтай тэмай. Шматлікія ініцыятывы маюць адну мэту — каб ніколі такія падзеі не паўтарыліся. У гэтых адносінах прадбачыцца шмат працы. Тут трэба сказаць пра камісію гісторыкаў, якая стала вынікам сустрэчы Федэральнага Прэзідэнта Германіі Франка-Вальтэра Штайнмаера і Прэзідэнта Беларусі Аляксандра Лукашэнкі ў мінулым годзе. На той сустрэчы бакі сышліся на думцы, што кожная з краін ведае сваю гісторыю, але было б добра (і гэта насамрэч варта намаганняў) працаваць над сумеснай гісторыяй. Гэтая камісія ўжо збіралася два разы. І, як я магу меркаваць па выніках гэтых сустрэч, мы рухаемся ў правільным кірунку, каб распрацаваць агульныя падыходы ў сумеснай гісторыі і, магчыма, адкрыць новыя раздзелы.

гэта разам. Магчыма яшчэ дадаць шмат матэрыялаў пра тое, што зроблена сумесна беларуска-аўстрыйскім бокам. Мы шукаем кропкі сумеснай дзейнасці. Вельмі важна выпрацоўваць агульную культуру памяці, каб і пераможцы, і каты, і тыя простыя людзі, якія перажылі жудасныя падзеі, былі паказаны праўдзіва. Бо гісторыя Другой сусветнай вайны — гэта гісторыя ўсёй Еўропы. Наперадзе ў нас выданні пра лагер у Масюкоўшчыне, дзе загінула больш як 80 тысяч ваеннапалонных і мірных жыхароў, а таксама пра Азарыцкі лагер. Важна звярнуцца і да такіх месцаў на Гродзеншчыне, Брэстчыне, Магілёўшчыне — увогуле, да ўсіх месцаў, дзе загінула найбольш людзей. Але мы зараз бачым: якую б тэму ні ўзялі, з якога боку ні паглядзелі, — актуальна. Бо ўжо і кніга пра Хатынь пачыла другое выданне. Наперадзе перавыданне кнігі пра Трасцянец. Ёсць маладае пакаленне, якое па-рознаму разумее той час, вывучаючы факты, якія скажаюцца, інфармацыю, якая супрацьпастаўляе народы. Усе мы павінны разумець (але часам гэта даецца цяжка), чаму адбываюцца войны, чаму народы знішчаюць адзін аднаго, чаму забіваюць не толькі бацькоў, але і дзяцей. Здавалася б, ва ўсіх адна планета, якая можа жыць мірна і працаваць на будучыню...

Будучыня — у дзеях. Як вайна можа стаць трагедыяй дзяцінства, зведала Беларусь. Вядома, што каля 25 тысяч юнакоў і падлеткаў дапрызыўнага ўзросту ўдзельнічалі ў гады Вялікай Айчыннай вайны ў партызанскім руху, змагаліся ў падполлі. Якраз гэтай тэме прысвечана кніга, якая выйшла сёлета ў выдавецтве «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі», — «Маленькія салдаты вялікай вайны». Аўтар Уладзімір Вавула прысвяціў яе 250 юным змагарам, некаторыя з якіх з воінскімі часцямі нават дайшлі да Берліна. Караблі і цеплаходы, вуліцы гарадоў і вёсак носяць іх імёны.

У год 75-годдзя з дня вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў можна чакаць не адно значнае выданне. Менавіта сёлета завершана трылогія каталога рукапісных партызанскіх часопісаў. Яны складаюць адну з самых унікальных калекцый Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны і маюць статус гісторыка-культурнай спадчыны. У Нацыянальным архіве Беларусі запланаваны зборнік, тэма якога — аператыўныя зводкі Беларускага штаба партызанскага руху. Ён павінен красамоўна паказаць становішча на пачатку аперацыі «Баграціён» і ў першыя месяцы яе правядзення. Плануюцца зборнікі, адзін з якіх прысвечаны станаўленню пасляваеннай гаспадаркі Беларусі, другі — юбілею мемарыяльнага комплексу «Хатынь». Вядзецца сумесная работа Нацыянальнага архіва і выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» над Энцыклапедыяй спаленых вёсак Беларусі і Энцыклапедыяй партызанскай барацьбы.

Яўгенія ШЫЦЬКА

мы імкнёмся і робім сур'ёзныя крокі ў гэтым кірунку. Нам удалося выдаць 146-томную серыю кніг-хронік «Памяць», такога прыкладу не знайсці ні ў адной краіне былога Саюза. «Памяць» захоўвае тысячы і тысячы імёнаў тых, хто паклаў свае галовы на алтар свабоды і незалежнасці нашай краіны. Важна і тое, што цяпер мы ствараем сумесную камісію вучоных Беларусі і Германіі па вывучэнні нашай агульнай гісторыі. І крок за крокам нам удаецца збліжаць падыходы нашых вучоных па асвятленні гісторыі. Думаю, памяць павінна садзейнічаць паразуменню.

Петэр ДЭТМАР, Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Федэратыўнай Рэспублікі Германія ў Беларусі:

— Сапраўды, ёсць факты, якія сведчаць: мы не падышлі да канца гэтай гісторыі. Некалі тыдняў таму ў Брэсце пры будаўнічых работах былі знойдзены астанкі людзей. Аказалася, што гэта месца масавых расстрэлаў яўрэяў, якія некалі жылі ў Брэсце. Летам плануецца перапахаванне знойдзеных астанкаў. Вельмі важна, каб мы думалі над падзеямі мінулага і рыхтавалі гэтую тэму для падростаючага пакалення. І канечне, трэба задавацца пытаннем, у якіх формах мы павінны захоўваць гэтую памяць і падносіць яе. З упэўненасцю можна

Алаізія ВЁРГЕТЭР, Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Аўстрыйскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь:

— Гісторыя Беларусі не так шырока вядомая ў Аўстрыі. Вашы кнігі могуць стаць цікавымі для аўстрыйскага грамадства. Важныя яны для таго, каб паказаць не толькі ваенныя страты, але і страгты культурныя, а гэта вялікі пласт гісторыі Беларусі. Так, у Аўстрыі вывучаецца тэма халакосту, але пра гісторыю Беларусі таго перыяду ведаюць няшмат. Выдатна, што ў чэрвені ў Вене распачнецца перасоўная выстаўка «Лагер смерці Трасцянец. Гісторыя і памяць». Пасля наведвання Мінскай міжнароднай выстаўкі-кірмашу я прачытала кнігі выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі». І вельмі спадзяюся на іх пераклад на нямецкую мову.

Уладзімір АНДРЫЕВІЧ, дырэктар выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі»:

— Апошнім часам мы падрыхтавалі і выдалі шэраг кніг, у якіх асвятляецца гісторыя Вялікай Айчыннай вайны, асабліва ўдзел беларусаў у вызваленні ад нямецка-фашысцкіх акупантаў захопленых імі краін. Вядома, ёсць думкі перавыдаць гэтыя кнігі на нямецкую. Напэўна, з'явіцца нагода, і мы зробім

Як на споведзі

Калі паэту выпала жыць не ў сталіцы

Калі паэту выпала жыць не ў сталіцы, то, на мой погляд, вельмі пашанцавала правінцыі. Сапраўдны паэт не павінен апынуцца на ўзбочыне літаратурнага працэсу, нават калі жыць у Ваўкавыску, ён не можа быць толькі мясцовым па вызначэнні і пражыванні.

Паэт Георгій Іванавіч Кісялёў больш за трыццаць пяць гадоў жыць у Ваўкавыску, лічыць сябе рускім беларусам. 28 сакавіка ў горадзе прайшоў яго юбілейны творчы вечар, арганізатарам і натхняльнікам якога была дырэктар раённай бібліятэкі Марына Болдак.

Георгій Кісялёў чалавек надзвычай сціплага характару, не любіць пафасу, мітусні і рухаў вакол свайго імя, працуе ў цішыні, да свайго творчасці звышпатрабавальны, так і кажа: «Я сам сабе быў і застаюся такім бязлітасным рэдактарам, якога немагчыма ні ўгаварыць, ні падкупіць...»

Высокі ўзровень творчасці паэта адзначаны публікацыямі ў літаратурных часопісах і альманахах Беларусі, Расіі, Польшчы: «Нёман», «Сибірские огни», «Дальний Восток», «Молодая гвардия», «Нева», «Наш современник». Асабліва пранізлівыя яго вершы ваеннай тэматыкі: той час яму блізкі, адносіць сябе да дзяцей ваеннага пакалення (год нараджэння 1939). Некаторыя старонкі творчасці Георгія Кісялёва вяртаюць нам амаль змоўлае рэха ваеннай паэзіі паэтаў-франтавікоў. Ён рос і вучыўся майстэрству ў Арсенія Таркоўскага, Давіда Самойлава, Канстанціна Ваншэнкіна, Барыса Слуцкага, Юрыя Левітанскага.

Акрамя вершаў, якія друкуюцца ў літаратурным часопісе «Нёман», ён шматгадовы аўтар крытычных артыкулаў, перакладчык нямецкіх класікаў Ф. Шылера, І. Гётэ. З любімага нямецкага паэта Райнера Марыя Рыльке пераклаў на рускую дзве кнігі «Часаслоў» (кніга малітваў, якія вымаўляюцца ў царкве па гадзінах) і «Кнігу карцін». На рускай мове ў яго перакладах загучалі вершы беларускіх паэтаў А. Куляшова, М. Танка, Е. Янішчыц, У. Караткевіча, А. Пысіна, Н. Мацяш, М. Дуксы і іншых.

На думку Георгія Іванавіча, пры перакладзе лёгка сысці ў літаральнасць і прапусціць галоўную думку. Каб захаваць сэнс і рытміку, трэба зрыфмаваць атрыманыя радкі, а ў рускай мове не для ўсяго ёсць аналагі. Цяпер ён перакладае не больш як адзін-два вершы ў месяц,

інакш гэтая праца перацягвае на сябе ўсю ўвагу і адцягвае ад уласнай творчасці.

Жыццё і творчасць паэта багатая на сустрэчы з таленавітымі асобамі, як у Расіі, так і ў Беларусі. Было ў каго вучыцца, добрыя сустрэчаліся настаўнікі. Вучоба ў Літаратурным інстытуце імя М. Горкага (творчая майстэрня паэта Ільі Сяльвінскага), сустрэчы на Валягодчыне з пісьменнікам Васілём Бяловым, паэтам Мікалаем Рубцовым, зносіны ў Разані з Аляксандрам Салжаніцыным, рабочыя і чалавечыя кантакты з Таісай Бондар, паэтамі Юрыем Сапажковым, Алесем Пісьмяковым, Паўлам Вараб'ёвым прывучылі яго шанавачь найлепшае чужое, параўноўваючы са сваімі паэтычнымі знаходкамі.

У юбілейны вечар у зале бібліятэкі гучалі вершы і музыка, прыйшлі прадстаўнікі аддзела культуры райвыканкама, савета ветэранаў, прафсаюзаў, журналісты, педагогі-музыканты, калегі, сябры, проста добрыя людзі.

Георгій Кісялёў сам акампанаваў сабе пад гітару. Усёй залай на яго вершы спявалі «Песню пра Ваўкавыск». Таленавіты чалавек таленавіты шмат у чым. Георгій Іванавіч добра малюе алоўкам у тэхніцы графікі, алеем. У маладосці працаваў журналістам на Камчатцы, захаваўся яго акварэлі, у іх шмат святла, паветра, вясных фарбаў, адчуваецца радасны настрой. Ваўкавыскі кампазітар Я. Логінаў напісаў музыку на верш паэта «Песня маці пра сына» і падарыў ноты з аўтографам.

Пісьменнікі так уладкаваныя: у паўсядзённым жыцці шукаюць зносіны сярод аднадумцаў, іх можа быць не больш як 3—4 чалавекі, часта нават не з пісьменніцкага кола. Для мяне знаёмства з Георгіем Іванавічам стала знакавым арыенцірам, ён строгі крытык, часта яму першаму адсылаю на ацэнку працоўныя рукапісы, раюся, прывыкла да яго бескампраміснасці, часта ў ацэнках ён бязлітасны і хваліць рэдка. У паэта Кісялёва вытанчаны эстэтычны густ, глыбокія веды з прачытаных кніг, што дапамагае яму параўноўваць мінулае і дзень цяперашні, часта параўнанні не на карысць маладога пакалення паэтаў і пісьменнікаў.

Нярэдка яго разбор майго рукапіснага тэксту нагадвае разгром, але спакойна стаўлюся да яго ўрокаў, лічу за норму суровыя крытычныя заўвагі, таму што, на яго думку, «... Яе Вялікасць Літаратура — дама вельмі

Георгій Кісялёў.

суровая. А калі ўжо мы ёй служым, то паміж сабой абавязаны быць «як на духу», г. зн. як на споведзі... я заўсёды пісаў Вам толькі так, як думаю сам. І спадзяюся, што гэта маё меркаванне не паўплывае на наша ўзаемна паважлівае і далікатнае стаўленне адзін да аднаго» (з ліста Г. Кісялёва).

Ён перакананы, што паэзія мяняецца, але для яе ранейшаму застаецца месца ў сучасным зменлівым свеце. Яна ўзвышае, выводзіць чалавека на новы ўзровень і становіцца крыніцай натхнення для іншых відаў творчасці. Ніводнага слова ў радку нельга прамаўляць марна: яго трэба напаўняць сэнсам, каб яно адкрывала паэта перад чытачом без жыццёвай пошласці. Ва ўсім павінна быць мера мастацкага густу.

Ірына ШАТЫРОНАК

Адчай Клішэвіча, які забівае

Яго і сапраўды вельмі шкада. Як і многія пісьменнікі-эмігранты — ахвяра сталінскіх рэпрэсій, але разам з тым і ахвяра таго «сытага» буржуазнага амерыканскага свету, куды выехаў, ратуючыся ад арыштаў на радзіме.

Ён не мог заставацца ў Беларусі, адначасова адчуваў сябе моташна ў ЗША. І справа тут не толькі ў вечнай тузе па васільковых палях і ціхамірных дубровах.

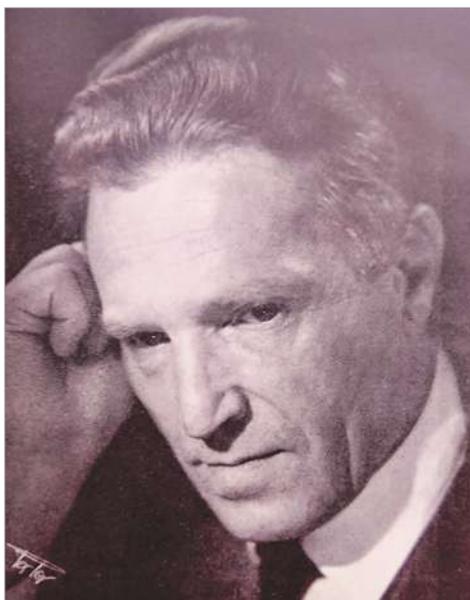
Дастаткова хутка Уладзімір Клішэвіч (1914—1978) зразумеў, што задыхаецца ў гэтым правільна-бяздушным (як яму здавалася) свеце, дзе няма месца для сапраўднай паэзіі, а ёсць толькі бясконца самазнішчальная пагоня за доларам.

У канцы саракавых гадоў Клішэвіч склаў вельмі балючую, вострую паэму, дзе першым сярод паэтаў-эмігрантаў параўноўваў дзве сістэмы: амерыканскую і савецкую, меў дзёрзкую смеласць рабіць знак роўнасці паміж імі, мала таго, лірычны герой у ЗША адчуваў сябе не меншым пакутнікам, чымся ў сутарэннях НКУС.

Паэму не надрукавалі, калегі палічылі яе «ідэалагічна шкоднай»: як так, рабіць наезд на краіну, што дала табе паратунак ад «камуністычнага раю», забяспечыла працай, дала шанц забяспечыць сабе новае шчаслівае жыццё?..

Уладзімір Клішэвіч пакрыўдзіўся. Ён адчуваў сябе ў тупіку. Яго ніхто не мог зразумець. Настрой паэта выдатна перадаюць ягоныя радкі:

*Ты не пытай аб лёсе
І дзе што не збылося,
Чытай на твару рысак,
Як я душою высах.*

І гэта не проста пафас. Нашаму герою было вельмі няўтульна на радзіме Эліэта і Апдайка.

Яму ўвогуле нідзе не было месца.

Прынамсі, так ён пачуваўся. Нездарма любімым паэтам Уладзіміра Клішэвіча быў Максім Багдановіч.

У аўтара «Вянка» не было сяброў. Ён усюды чужы. Родзічы і бацька смяюцца з яго дзівацкага захаплення беларускай мовай, культурай і гісторыяй. «Нашаніўцы» не разумеюць занадта складаных для іх «дэкадэнцкіх» твораў Багдановіча. Нідзе няма гэтак чаканага ўтулу. Няма куды схавання.

Для Багдановіча паратункам была выключна яго паэзія. Ён ствараў, кан-

струюваў іранічна-дакладны ў дэталі і метафарычна-нечаканы свет, поўны парадаксальных гістарычных алюзіяў і вобразнаў.

Клішэвіч не верыў, што паэзія можа выратаваць. Не пісаць ён не мог, але радасці гэта не прыносіла, хутчэй яшчэ большы ўнутраны разлад.

Наш герой не мог на манер Максіма Багдановіча з нейкай нават вострай насмешлівасцю паглядзець на сваю адзіноту, асуджанасць на неразуменне, не ўмеў прыўзняцца, бо

*...ўрос я на самую шыю,
Адарвацца з зямлі не магу.
Таму песняй сабачаю выю,
Калі ноччу свой край сцерагу...*

Сабака, які нават не паказвае іклы, не імкнецца напалохаць ворага, а проста, ні на што не спадзеючыся, вые — вось якім сябе бачыць наш трагічны герой.

Адзінае, на што спадзеюцца Уладзімір Клішэвіч, гэта на... смерць.

Не, у яго няма самагубчых думак, але як любы слабы, надламаны чалавек ён марыць, каб тое, што прыносіць яму пакуты, сышло, загінула, памерла само. Ён верыць у смерць імперый і самазабыццёва прамаўляе:

*Магутны рым у прошлым вялічавы
Ішоў за Грэцыяй далёка ззаду.
Стварыў нашчадкаў ён класічнасць
права,*

Класічна сам прыйшоў да заняпаду.

Хай лепей хутчэй настане нябыт, заняпад, загіне тое, што прыгнятае, знікне, здаецца, такія вечныя імперыі Савецкага Саюза ды Злучаных Штатаў, і тады, хто ведае, мо і настане доўгачаканая ілюзія шчасця.

Уладзімір Клішэвіч як любы творца, што вызначаецца ўнутранай надламанасцю, дастаткова безабаронны.

А таму і даверлівы.

Ушчэнт стаміўшыся ад невясёлай рэчаіснасці сытага Захаду, паверыў (ці вельмі захацеў паверыць), што яго творчасць патрэбна Савецкай Беларусі, дазволіў друкаваць свае вершы, пачаў наведваць у пачатку 1970-х БССР і нават выдаў там кнігу.

Страх перад самазабойчай эміграцыяй (якая асуджае беларусаў на няўмольную духоўную смерць) аказаўся мацнейшым за нянавісць да таталітарнай сістэмы Савецкага Саюза.

Калегі-эмігранты Клішэвіча асудзілі, назвалі здраднікам. Савецкія пісьменнікі паставіліся абыякава, а сам аўтар, не вытрымаўшы цяжкага маральна раздушаны сваім самападанам, сканаў у ЗША праз пяць гадоў пасля таго, як выйшла яго першая савецкая кніга.

Лёс Клішэвіча ўнікальны. Яго паэзія, дзе хапае русізмаў, не заўсёды вытрыманага рытму і арыгінальных метафар, кранае сваёй самотнай асуджанасцю, дзе адчуваецца фатальнае чаканне няўдачы, уласнага страшнага фіналу, калі ніхто і нішто не выратуе.

Можна ўцячы са сталінскіх лагераў, застацца жывым падчас нямецкай акупацыі, але немагчыма жыць, калі ўнутры цябе ракавай пухлінай разрастаецца адчай, які ніхто і нішто не можа суняць і прыбраць: ні сытая Амерыка, ні паэзія Багдановіча, ні прывідная радасць друкавання кнігі на радзіме.

Васіль ДРАНЬКО-МАЙСЮК

У тумане стагоддзяў

Гістарычныя творы пішуцца найчасцей не столькі для таго, каб апаваджаць пра пэўныя падзеі,

што адбываліся ў мінулым, колькі для выяўлення ў падтэксце пэўных думак і ідэй. Вось і новы твор Уладзіміра Ліпскага «Цар» (Мінск, Адукацыя і выхаванне, 2019) — не зусім гістарычны раман. Тым больш што дзеянне ў ім адбываецца адначасова ў двух планах, двух часах — мінулым і цяперашнім, прычым знешне яны нідзе не перасякаюцца. Мінулы час — гэта апавед пра тое, як вясной 1606 года Марына Мнішак ехала праз беларускія землі з польскага горада Самбара ў Маскву, каб стаць там рускай царыцай. Сучаснасць — пошукі жыхара палескай вёскі Манькавічы Дзмітрыя Кажухоўскага, які меў незвычайную мянушку — Цар. Шукаў ён мэтанакіравана: яго цікавілі «смутныя часы» Дзмітрыя Самазванца, маскоўскага цара ў 1605—1606 гадах. Чытачу будзе цікава даведацца, што магло звязаць Дзмітрыя «Цара» са сваім дзедкам Дзмітрыем, маскоўскім царом, чаму ён так упарта і настойліва дазваляў пра свае родавыя карані і гісторыю нядоўгага праўлення таго, хто быў названы Лжэдзімітрыем Першым. А пошукі гэтыя будуць у архівах, старадаўніх кнігах, працягуць праз Брагін, Угліч і Мінск, дзе дапытлівы даследчык-самавук сустранецца з пісьменнікам Алесем Петрашкевічам. А пачалося ўсё з той ночы, калі Дзмітрый гутарыў (у сне) з царом Іванам Грозным...

Старонкі рамана, звязаныя з сучаснасцю, чытаюцца з не меншай цікавасцю, чым гістарычныя. Па-першае, не можа не захапіць поўнае таямніц жывіцца Дзмітрыя Самазванца, пра якое шмат

даведваецца даследчык, а разам з ім і чытач. Па-другое, падчас пошукаў Дзмітрый Кажухоўскі сустракаецца з многімі цікавымі людзьмі, гутарыць з імі, і мы як на свае вочы бачым каларытныя тыпажы аднавяскоўцаў. Сур'ёзнае ў апісаннях перамяжожваецца з камічным, нечаканыя павароты сюжэта не дадуць сумаваць.

У гістарычнай частцы рамана цікавага не менш. Так, Марына Мнішак ехала Маскву ў карэце ў суправаджэнні бацькі і вялікай світы — мноства придворных, слуг, ахоўнікаў. Вялізны асоб качаваў з горада ў горад, спыняўся на пастой у Брэсце, Камянцы, Ружанах, Міры, Нясвіжы, Слоніме, Койданаве, Мінску, Оршы. Пра тое, якімі былі гэтыя паселішчы ў тыя даўнія часы, з кім сустракалася падарожніца, якія прыгоды перажыла, апавядаецца так, што ад чытання нельга адравацца.

Варта раскрыць сакрэт: аўтар дапытліва шукаў і апісаў у падрабязнасцях усю гісторыю ўзыходжання на трон Дзмітрыя Самазванца і яго знаёмства з Марынай Мнішак. Зразумела, што карыстаючыся правам аўтара мастацкага твора, Уладзімір Ліпскі дадумвае і ўводзіць у твор эпізоды, не адлюстраваныя ў старадаўніх манускрыптах, напрыклад, у «Дзённіку Марыны Мнішак», дзе апісана падарожжа будучай царыцы, але аўтару верыць. У прадмове да рамана значыцца: «У тумане стагоддзяў хаваецца тайна жыцця і царавання Дзмітрыя і яго абранніцы, царыцы Марыны Мнішак». Праз гэты туман пісьменнік спрабуе прабіцца, паглыбіўшыся ў страдаўнія хронікі, манускрыпты, у кнігі гісторыкаў.

Дзеля гэтага ж аўтар, апырэдзіўшы свайго героя Дзмітрыя Кажухоўскага, які толькі намерваецца паўтарыць шлях Марыны Мнішак, сам праехаў па маршруце, апісаным у «Дзённіку», што акрыліла яго фантазію, мастацкае ўяўленне, звеставала пра даўняе мінулае, дало магчымасць апісаць краявіды, якія адкрываліся і перад ім, як перад вяльможнай падарожніцай.

А як жа галоўны герой рамана — Дзмітрый Кажухоўскі, Манькавіцкі Цар, саматужны даследчык мінулага? Ці ёсць у яго прататып, правобраз, ці стаіць за ім рэальная асоба? Вобраз галоўнага героя досыць тыповы. Па ўсёй Беларусі жыве многа аматараў, якія цікавяцца айчынай гісторыяй, любяць родны край, стараюцца зрабіць для яго па меры сваіх магчымасцяў штосьці карыснае. Найперш гэта краязнаўцы, настаўнікі, намаганьнямі якіх створана столькі школьных і раённых краязнаўчых музеяў, якія вядуць карпатлівыя пошукі і пішуць па іх выніках кнігі. Гэта і прадпрымальнікі, якія аднаўляюць гістарычныя пабудовы, што аказаліся закінутымі. Гэта і далёкія ад навуковых даследаў энтузіясты, якія самастойна далучаюцца да гісторыі свайго народа, падарожнічаюць па турыстычных маршрутах, удзельнічаюць у археалагічных экспедыцыях.

Вядома, у мастацкім творы нельга быць занадта дакладна прывязаным да рэчаіснасці. Часам могуць увесці ў зман памылковыя звесткі. Можна знайсці ў рамане і анахронізмы, і так званую мадэрнізацыю свядомасці, калі персанажы думаюць і гавораць пра тое, што ім не магло быць вядома. Але трэба мець на ўвазе, што Уладзімір Ліпскі паглядзеў на падзеі даўніх часоў у нязвычайным ракурсе. Ён адкінуў стэрэатыпныя погляды на Дзмітрыя як прайдоху, авантурыста і на Марыну Мнішак як палухмяную выканаўцу волі польскай шляхты, марыянетку ў іх руках, асобу хітрую і хцівую. Ён убачыў у старадаўніх хроніках гісторыю рамантычнага кахання, а падарожжа Марыны Мнішак прадставіў як захапляльны экскурс у мінулае беларускіх гарадоў і паселішчаў. Ён знайшоў і «беларускі след» у лёсе Дзмітрыя, звязаў падзеі «смутнага часу» з гісторыяй нашай краіны.

Але перадусім — жаданне аўтара бачыць у гістарычным мінулым краін-суседзяў не тое, што сілкуе варожасць,

стварае рознага роду фобіі, а тое, што збліжае і лучыць народы. Вось чаму ён зводзіць Марыну Мнішак з вядомымі гістарычнымі асобамі, у ліку якіх гетман Леў Сапега, укладвае ім у вусны выказванні, якія скіраваны на ўмацаванне прызных адносін паміж краінамі і народамі, вась чаму Марына любуецца беларускімі краявідамі, з замілаваннем думае пра мясцовых жыхароў, за жыццём якіх яна назірае падчас падарожжа. Яна спадзяецца, што шлюб з Дзмітрыем умацуе добрасуседскія адносіны паміж дзяржавамі. Яе не цікавяць, якія намеры могуць мець у дачыненні да яе польскія магнаты і каталіцкае духавенства. І хай сабе яе спадзяванні выглядаюць ілюзорнымі — пасыл іх прывабны і самы добры.

Ідэю твора аўтар выказаў у пасляслоўі: «Мы, беларусы, народ еўрапейскі, трывушчы, лагодны, вольны. Адзінае — зразумей і палюбі нас, тады мы адкрыем душу. Бяры, карыстайся, наталіся, колькі дазваляе твая мараль. Толькі не спалохай нас, не патрывож, не зачэпі за жывое, за святое — за наш адпрыродны гонар, за нашых сумленных продкаў, за нашы дубы векавыя, за межы старажытныя, за нашы блакітныя рэкі, рэчачкі, азёры і балоты, якімі здаўна, як васільковай, залатой каронай славіцца наша зямля, дадзеная нам самім Богам. Мы хочам жыць у вечным і добрым міры з народамі-суседзямі. На алтар гэтага брацтва, у імя сваёй вольнасці ва ўсе вякі Беларусы ахвяравалі лепшых сваіх змагароў.

Веру, у вянок нашай славянскай уніі даўно ўплецены імёны загадкавага цара Масковіі Дзмітрыя, палячкі чэшскага паходжання царыцы Марыны Мнішак і нашага Вялікага Беларуса Льва Іванавіча Сапегі».

Раман напісаны ва ўласцівым Уладзіміру Ліпскаму лёгкім іранічным стылі, сакавітай гутарковай мовай, таму і чытаецца з асалодай.

Міхась КЕНЬКА

Пабачыць Марс і... зразумець

«Калі прыгледзецца — Марс сіні, — сцвярджае ў сваім аднайменным рамане, што выйшаў на пачатку года ў выдавецтве «Янушкевіч», Зміцер Вішнёў, — асабліва калі глядзець на яго праз сіняе шкло». Як кажа сам аўтар у адным з інтэрв'ю, «...гэта выклік бульварнаму чытву, якое запаланіла нашы кніжныя паліцы». Коротка адзначу, што чытач не пабачыць тут класічнага апаведу з выразным сюжэтам — гэта твор з урыўкаў дыялогаў, калажных аповедаў пра касмічную кнігарню, яе гандляроў і наведвальнікаў, дзе нерэальнае перамяшчаецца з кароткімі развагамі пра літаратуру ды літаратараў.

Невыпадкова згаданы твор пазначаны аўтарам як антыраман. Бо справа не толькі ў выкліку «папсе», што апанавала вочы і вушы чалавечай аўдыторыі і нічога не дае ні сэрцу, ні душы...

Тэрмін «антыраман» упершыню прагучаў з вуснаў Жана-Поля Сартра ў дачыненні да рамана Наталі Сарот «Партрэт невядомага», і адбылося гэта ў 1948 годзе. Аўтарам жа гэтага тэрміна з'яўляецца Ралан Барт, якога дужа хвалявала пытанне літаратурнай мовы, яе дэградацыі, што напругу ўздзейнічае як на культуру ў цэлым, так і на прыроду міжчалавечых стасункаў.

Сваімі раманамі-маніфэстамі аўтары антыраману XX стагоддзя сцвярджалі, што свет, як метафара чалавека, больш не ўяўляе цікавасці, што свет сам па сабе і ён прыўкрасны. Аднак калі мы звязваем яго з чалавекам, то пераносім на яго свае рысы — адмоўныя, а часам жудасныя.

У антырамане, як правіла, няма героя, сюжэта і каментарна аўтара, які апраўдвае ўсё гэта награвушчванне рэчывых доказаў супраць яго. Калі праводзіць аналогію з жывалісам, антыраман — гэта абстракцыянізм. Раней мастак паказваў свет, прывязаны да чалавека: прырода, забітая ім, — нацюрморт; сонца, намалёванае ім, стварае рамантычную атмасферу; наваліцца і бура, убачаныя ім, адлюстраваныя унутраны стан і г. д. Што мы бачым на карцінах абстракцыяністаў? Колер дзеля колеру і квадрат дзеля квадрата. Так і ў антырамане назіраецца гіпертэкст (а што такое гіпертэкст? Гэта апісанне дзеля апісання).

Зразумела, многім антыраман не спадабаецца. І гэта нармальна, бо ніякай ежы для разважанняў ён не дае, як і маралі, урокаў, прыкладаў і іншага. Аднак ёсць і плюсы, якіх не знайсці ў традыцыйнай літаратуры.

Чытанне падобна на медытацыю, і гэта лёгкае адчуванне слізгацення па тэксце зачароўвае. Акрамя таго, антыраман рэалізуе актуальную антытапічную ідэю, якая сцвярджае, што цяпер не мы выкарыстоўваем рэчы, а яны — нас. Дзеля іх набыцця мы марнуем здароўе, час, сілы і запаветныя мары. Мы самавыяўляемся, вымяраемся і існуем у рэчах. Прадметы — паказчыкі нашага статусу і вагі ў грамадстве, таму яны сталі незаменнай меркай

патрэбнасці і важнасці чалавека ў маштабах планеты. Адштурхоўваючыся, хутчэй за ўсё, ад вышэйсказанага, як мне падаецца, Зміцер Вішнёў сваім творам пракладае іншы шлях, падобны, але і адрозны ад яго папярэднікаў, і бярэ адказнасць за абраны кірунак, бо з'яўляецца адзіным яго прадстаўніком у беларускай літаратуры, можна сказаць, наватарам, хоць і трансфармуе яго па-свойму, робіць больш даступным для айчынага чытача, які, можа, і вырас з «Людзей на балоце», але наўрад ці дарос да антыраману ў яго класічнай форме.

Зміцер Вішнёў уводзіць у антыраман сюжэт, няхай празрысты і неакрэслены, але ён ёсць, і ўся канва твора трымаецца на ім, а таксама галоўнага героя — кнігарню «Марс», якую адкрывае ў цэнтры горада, у адным з памяшканняў ваеннага завода і насупраць помніка Сталіну звычайны электрык Рыгор Каваль пасля таго, як яго шыбанула токам і яму прымірсілася на небе замест поўні шывыда з надпісам жаданай установы. Адкуль ён узьў грошы на гэта, застаецца таямніцай. Рыгор Вельветавіч узначальвае культурніцкую установу, што адначасова з'яўляецца і культурніцкай прасторай, набірае штат і губляе галаву ў нялёгкіх працоўных буднях, каб потым апынуцца ў партовым горадзе Вентспілсе і зрабіцца памерам з прусака, седзячы ў сляпых вагах аднаго з наведвальнікаў кнігарні... Наведвальнікі, дарэчы, — найцікавейшы кантынгент планеты, створанай

розумам і бясспрэчным талентам аўтара. Тут і вядомы пісьменнік у вузкіх літаратурных колах, які праславіўся тым, што з'ёў кіпарыс падчас свайго выступу... Тут і ліха, якое нельга будзіць, ці ліхадзей, які ловіць людзей. І тлусты ды заможны чарвяк на імя Аўгуста Піначэт, які шукае «Капітал» Карла Маркса, і пажылы мужчына, які прагне прыгодаў Шэрлака Холмса, а ў кнігарню трапляе перад самай прэзентацыяй дзіцячых кніг, калі супрацоўніцы ганяюцца з выбівалкай і сачком па памяшканні за Карлсанам і Пінокія, і дзіцячая пісьменніца з Амстэрдама, якая завітала ў кнігарню за сваёй кнігай, і нават чарапахы Тарціла, якая засумавала па прыгодах Бураціны, але здаволілася і прыгодамі Чыпаліна, бо чым не аналаг?..

У адрозненне ад французскіх прадстаўнікоў «антыраману», якіх, па вялікім рахунку, не цікавілі ні чытач, ні яго думка, бо галоўным яны лічылі мастацтва дзеля мастацтва, З. Вішнёў усё ж такі дбае пра чытача і любіць яго, якім бы ён ні быў. Дзеля гэтага ў рамане ўводзіць сябе — аўтара, які сумняецца, ці варта было пісаць гэты твор увогуле, і крытыка, які не пакаідае ад старонкаў і раздзелаў шматпакутнай працы каменя на камені, не стрымлівае сябе ў абразях аўтара...

У рамане шмат адсылак, напрыклад, да Булгакава (галава, з якой аўтар вядзе бясконцыя размовы, — Берліза? капітана Барады? абезгалоўленага дырэктара кнігарні «Марс» спадара Каваля? Чэшырскага ката? — што каму па душы... і неаднаразовае згадванне Ганнушкі, якая праліла алей), Букоўскі, Генры Мілера, Джойса, Кафкі, Картасара... Таму непадрыхтаванаму чытачу будзе няпроста, калі ён апынецца ў джунглях прыхаваных цытат і вобразаў, як, напрыклад, гледачу фільмаў Таранціна.

І, тым не менш, з'яўленне падобнага рамана для беларускай літаратуры — гэта падзея. Прычым падзея светнага маштабу. Зразумела, не таму, што ў кнізе няма хэпі-энду, што кнігарня зачыняецца, бо кнігі ўвогуле не прыбытковы занятак на сёння... Антыраман, дзякуючы З. Вішнёву, атрымаў новы подых, нарадзіўся наноў ці перарадзіўся, гэта не так істотна. Ён выйшаў з ценю кананічна-класічнага ўзору і эвалюцыянаваў, у першую чаргу, дзеля беларускага чытача. І ў гэтым яго вартасць. Вартасць, якая вымушае думаць і аналізаваць...

Мікола АДАМ

Партрэты Надзеі Артымовіч

Не так і шмат кніг маюць нашы паэты, дзе поруч іх вершы і перастварэнні на іншую мову. Беларуская паэтка з Бельска Надзея Артымовіч атрымала прыгожы падарунак — кнігу «Краявід з невідочнай памылкай», куды ўвайшлі творы розных гадоў і пераклады Марціна Рэмбача.

Гэта праўдзівы партрэт душы. Кожная кніга — такі партрэт? Далёка не заўсёды. Бо чалавеку, асабліва жанчыне, уласціва прыхарошваць, упрыгожваць сябе, свет, іншых. Надзеі Артымовіч гэта непатрэбна. Душа герайні наколькі адкрытая (самоце, болю, адзіноце), настолькі схаваная за сценамі свайго дому без даху, на сваёй выспе, адсюль складанасць сумоўя са светам, мінімальна прысутнасць (дакладней, толькі пазначанасць) людзей. Таму і паэтычнаму радку характэрны абарванасць, незавершанасць, недаказанасць, што камусьці мо падасца мудрагелістасцю.

Адкрывае гэтае прыгожае выданне верш-эпіграф, які ўвабраў у сябе ўсе асноўныя матывы зборніка. Так класікі ўкладалі свае кнігі. Згадаем «Вянок» Максіма Багдановіча, «Матчын дар» Алеся Гаруна. Не думаю, што паэтка арыентавалася на гэту традыцыю. Проста яна таксама класік — сучаснай беларускай паэзіі Польшчы, «Белавежы». У Беларусі, на жаль, яе творчасць ведаюць вельмі мала.

Вось ён — верш-эпіграф:

*уваходзіш у краявід з відавочным
дэфектам
гэта называеш домам пажоўклай
кніжкай
неабходнай рэпетыцыяй перад
таямнічай
вандроўкай —
гэты краявід з невідочным дэфектам
ёсць твай*

Тут усё — жыццё чалавека (краявід з відавочным дэфектам), ягоны зямны прытулак, дом, а для паэта натуральнае параўнанне з кнігай, якую ўсё жыццё і піша, і чытае. Зямное жыццё — неабходная рэпетыцыя перад вечнасцю (таямнічай вандроўкай). У кожнага жыццё (краявід з невідочным дэфектам) сваё, кніга свая. І памылкі свае, нябачныя, незразумелыя для іншых.

Некалькі скразных матываў, між якіх вылучым матывы горада. Бельск. Якім

толькі не паўстае гэтае места ў паэзіі Надзеі Артымовіч. Тут далёка не замілаваная любоў да месца нараджэння, яно сталася ў адначасе і чужым, і бліжкім. У вершы ікона прастора горада напаяўняецца малітоўным сэнсам.

*вечар у Бельску — камень і крыж
вечар у Бельску — блакітны туман*

Бельск — ікона малітва сон жыццё

І самы апошні ў кнізе таксама вяртае чытача ў Бельск. Гэта — сыход. Тут пануе царства шэрага. Няма ні веры, ні святла, ні нябеснага блакіту. Паўстае вобраз парога, таксама скразны ў кнізе, і адзінокі, пакінуты мастак:

*Над Бельскам шэрае неба
шэры брук, шэры парог, забыты музык
на шэрым парозе*

У цэнтральнай страфе — зразумела, яны тут умоўныя — выведзеная формула гэтага горада, ды і гэтага Краю:

*Бельск
мястэчка памежжа мястэчка
бязмежжа*

Адным словам паэтка то лакалізуе прастору горада, то пашырае яе да бясконцасці. То пераносіць у паэтычную прастору створаныя ў рэальнасці межы, між якіх існуе яе горад, то адным штрыхом разбурае іх. Бо паэзія магутнейшая за справы людскія. Гэты горад пусціў у бязмежжа яе слова.

Герайна Надзеі Артымовіч не жыве ў свеце людзей. Ды і ўвогуле не жыве. Яна занатоўвае жыццё-паміранне, а сама на неабжытай, адасобленай ад свету выспе адмежаваная ад усяго. Бо ўсё даўно памёрла:

*на маёй выспе
паміраюць сонныя меандры
і чорныя лабірынты*

*на маёй выспе няма
вачэй свету*

*мая выспа
чыстая прастора*

У яе вершах адсутнічае тое, што ёсць маркерам, апазнавальнымі знакамі жаночае паэзіі: каханне, кветкі, спатканне, ро-стані, слёзы. Ні аднае слязы не праліла яе герайна. Жаданых мараў, летуценняў, жаданняў, чаканняў. Гэта таксама жаночая

паэзія, але іншая. І кветкі тут ёсць, хай мізар, але іншыя: *нагам, як зломленым кветкам і капелюшы аздобленыя сухімі кветкамі*. Вось і ўвесь букет. Эратычна-скалечанае параўнанне і засохлая аздоба. Ніякае красы, водараў, шолохаў, колераў. Наогул, колеры ёсць. Ужо згаданы шэры. Самы распаўсюджаны. Ці ўлюбёны? А ці абавязкова любім тое, што вакол? Ці ў нас саміх. Ёсць і цалкам зафарбаваны верш, у якім колеры нясуць немалую сэнсавую нагрузку:

*першую літару я напісала
зялёным алоўкам
другую літару я напісала
чорным алоўкам
трэцюю літару я пішу
чырвоным атрамантам*

Першапачатак і ў паэзіі, і ў жыцці — маладое, светлае, травеньскае якога колеру? Зялёнага. Поўня жыцця, калі зведана многа, пішацца, як каму лёсіла. Мо хто застанецца ў яркім барвовым, зыркім настуркавым, звабным бэзавым ці наскім валошкавым, а яе герайна — у непараўным, незваротным чорным. І на заканчэнне, відаць, усе, каму бальці, напішуць ужо не фарбай, а крывёю — чырвоным, як піша сёння Надзея Артымовіч. Бо ўсё даўно зжыта, перажыта, перагара і адыходзіць, каб у тым пазамежжы пачаць з чыстага ліста.

Адзінае прызнанне ў каханні — да лістапада. Да таго, што памірае. Лістапад — гэта прыгожа. Краса шматколернага лісця, танец на ветры, лёгкае, плаўнае кружэнне. Але ў вершы Надзеі Артымовіч усё не так. Што кахае яе герайна, што прынёс лістапад? Спялілі, зруйнаваў, не пакінуўшы следу па мінулым, бо ён і ёсць мінулае, якое пануе ў прасторы і часе.

Лішне казаць, што герайна адзінокая. Проста яна інакш адзінокая. Не між людзей. Гэта найвышэйшая ступень адзіноты. Прыняцце, не адмаўленне, не нараканне:

*адзінокая сярод адзіночкіх
кідаюся ў фіялетава прастор
каб заснуць*

«У творчасці паэта ёсць адзін важны верш», — гэтай катэгарычнай заявай паэтка з даўняга інтэрв'ю пачынае прадмову Яўген Вапа. Яе няварта ўспрымаць літаральна. Розныя яны, тыя важныя вершы. Напачатку іх выбірае чытач (і гэта таксама розныя вершы), пасля час.

Для мяне ж самы важны, самы прыгожы нат не верш, а адзін радок з верша *ікона «веру ў адно нявыказанае слова»*, цалкам самадастатковы, глыбінны, непатурны. І наогул, гэты верш, напісаны ў мінулым стагоддзі, адзін з нямногіх светлых, узнёслых, праўдзівых апафеоз красе, сімвал веры ад паэткі Надзеі Артымовіч:

*стаю
хвіліна прыгажосці
акіяна хараства
хвіліна*

*веру ў вечнае хараства
веру ў адно нявыказанае слова
веру ў белае маўчанне*

Закончым роздум пра кнігу з партрэтаў паэткі. Яны ўражваюць надзвычайна. І так многа гавораць! Ды непатрэбна нічога дадумваць, адно ўважліва перажыць вершы, дзе гэтыя партрэты дакладна намаляваны. Калі б іх не было, уяўленне падказала б яе менавіта такую. Рука, якая бязважка, бяссільна, бязвольна апускаецца, ажывае толькі таму, што трымае папяросу, быццам за жыццё трымаецца, а заўсёдна папяроса без смаку. А яшчэ бязмоўны шэпт: *шэрымі рукамі падкідаю няскончаныя размовы*. Ад якіх рукі стаміліся — хочацца дапоўніць — і сталі шэрымі — самы характэрны колер няяркае палітры кнігі. Яе адсутная прысутнасць: *як выстаяць мне ў дзвярах // нарыхтаваных у замкнутасць сну*. Твар схаваны, і профіль таксама за валасамі, профіль кабеты ў чорным на шэрым фоне. Гэта яе воля, бо *баюся выразнасці свайго партрэта*. І цалкам лагічна выснова: *мяне амаль няма*. Слаба ратуе гэтае кволае амаль, роўна настолькі, каб гучала адно непрамоўленае слова. Брала, пане мастак-фатограф Павел Грэсь, Вы дасканала прачыталі паэтку. Яны гавораць без слоў: мяне амаль няма. Ёсць толькі вершы. Глыбокія, балючыя, нат суровыя вершы Надзеі Артымовіч, якія, маю надзею, застануцца.

Альжбета КЕДА

Варта толькі ўявіць

Пры з'яўленні звычайнага таракана на кухні (ка-начне ж, на здымнай кватэры) большасць з нас спужаецца, за-крые твар рукамі і з лямантам пабяжыць па дапамогу. Ці не з гэтага сэнсавага падабенства нейкіх дзіўнасці ў нашых думках і паводзінах мы называем тараканамі... Але ці можна сцвярджаць, што сутнасць чалавека, якую ўсе, натуральна, хаваюць, і ёсць нейкі таракан, ад якога цяжка нават паспрабаваць пазбавіцца?

Тараканаў, якіх няма ў рэальным свеце, і ўбачыў Канстанцін, герой аповесці «Тараканы» Вольгі Юдзінай (Мінск, «Кнігазбор», 2018). Менавіта ў вобразе тараканаў — не малпачак, не катой, а чагосьці зусім непрыем-

нага чалавечаму воку, так ужо склалася па сюжэце, персанаж пачаў бачыць людзей.

Пачынаецца твор з лёгкай інтрыгі: цёмным вечарам на шляху героя з'яўляюцца дзве постаці: адна, што ляжыць пад ліхтаром, і другая, што аддаляецца ад першай, — у капелюшы і ў доўгім шаліку. Фінал намаляваны такім жа чынам. Толькі ў ролі асобы, што знаходзіцца ў нявыгадным становішчы, — галоўны герой. Перад гэтым давалася пазмагацца з тараканамі, якія яму бачыліся амаль паўсюль, ды яшчэ ў чалавечым абліччы. І ўсё б нічога, калі б гэта было проста відовішча. Але тараканы маглі станавіцца варожымі... Усё невыпадкава: тараканы ціхіх і спакойных людзей выглядаюць кволымі і бяскрыўднымі, а тараканы карыслівых — хітрымі і ўпэўненымі. І нават маці галоўнага героя падаецца ў выглядзе вялікага насякомага з чарпаком.

Абсурдна-фантастычная аповесць — па-іншаму гэты твор назваць нельга. Бессэнсоўнасць жыцця Канстанціна чытаецца з першых радкоў. Дакладней, гэта бачыцца ў мэце кожнага пражытага дня — паесці, і менавіта смачна. Сытная хатняя ежа — галоўны рухавік сюжэта, бо без імкнення да яе Канстанцін існаваў бы толькі ў коле падзей, якія ад яго не залежаць. Боршч —

гэтая чырвона-бардовая мешанка з белымі прожылкамі і, калі пашчасціць, з чорным хлебам і цыбуляй, — ледзь не адзінае, дзеля чаго герой можа зрушыцца з месца.

Абсурднасць бачыцца і ў прасторы, дзе знаходзіцца герой. Гэта пераважна закрытыя памяшканні, якія павінны скоўваць любую асобу ў дзеянні і часам нават у думках, але герой не адчувае асалоды ад знаходжання на вуліцы, дзе не самае прыемнае мінскае надвор'е, — яго нібы магнітам цягне то ў свой пакой, то ў офіс. І нават у псіханеўралагічным цэнтры яму не стае не свабоды, а наўпрост яго звычайных атрыбу-таў — спадарожнікаў жыцця — смачнай ежы, зручных гаджэтаў, начэй з серыяламі... Жыццё ў кватэры дзяўчыны, дзе ён хаваецца пасля ўцёкаў, таксама ёсць пазбяганне свабоды, якой ён нібы і прагне, але не ўсведамляе, што гэта на самай справе.

Узаемаадносіны з сям'ёй, якую складаюць маці і дзядзька з жонкай, можна назваць поўным неразуменнем адно аднаго. Пад ціскам маці герой стаў самастойны, залежны ад свайго становішча і знешнасці. І гэта, дарэчы, яго цалкам задаволіла. Якраз адносіны з маці ў нейкім сэнсе і раскрываюць сутнасць героя.

Абсурднасць і ў асобе галоўнага героя: ён безаблічны. Мы не ведаем яго мінулага, мараў і надзей. Нават імя, здаецца, сустракаецца ў тэксце толькі адзін раз — напрыканцы. Абсурдны герой знаходзіцца ў такім жа абсурдным свеце. Прагаганіст, які жадае вярнуцца ў свой звычайны стан, ніяк не змяняючы навакольнага свету ці хаця б самога сябе. І ў адчай знікае. Тут не будзе залішнім успомніць Кафку з яго «Перастварэннем». Толькі ў адрозненне ад героя твора вышэйназванага філосафа, у адносінах героя Вольгі Юдзінай няма зруху да сябе і да ўсяго свету. Ён прымае падзеі з «ціхім жахам», амаль не здзіўляючыся з таго, што адбылося, нібыта праглядаючы кашмарны фільм ці ўспамінаючы жahlівы сон. Найбольшая частка яго назіранняў скіраваная не на свой асабісты свет, са змянення якога маглі пачацца знешнія змены, а на наваколле. Так, менавіта прасачыўшы за ім, ён можа канстатаваць асабістае самаадчуванне. Але далей канстатацыі справа не ідзе.

Некаторыя дыялогі нібы штучныя — у гэтым ёсць сэнс і неабходнасць, каб адлюстраваць усю непатрэбнасць чалавечыга ўзаемадзеяння, дзе людзі, са сваімі шкілетами ў шафе, не здольныя да шчырасці, імкнуцца

ўсё жыццё хаваць свае сапраўдныя думкі і пачуцці глыбока ў сабе.

Чытач запытае: дык што ж новае прыўнесла Вольга Юдзіна ў літаратуру? Героя іншага кшталту. З усяго твора вылучаецца тая падзея, калі Канстанцін упершыню пачынае сябе ўсведамляць як нейкую асобу ў незвычайнай сітуацыі. І звязана гэта не з тараканамі — з адсутнасцю тэлефона і з прысутнасцю дзяўчыны. Ён чытае, есць, п'е — а значыць, атрымлівае асалоду ад жыцця, не звязаны на тараканаў. І гатовы так існаваць да канца сваіх дзён. Характэрны момант у тым, што герой цалкам суб'ектызаваны ад гэтага свету, эгаіст: маці звяр'яцела, пакуль ён знаходзіўся ў клініцы і нават не даў ёй магчымасць пра гэта ведаць, зусім забыў пра ўпадабаную ім дзяўчыну. Затое яго ўвесь час падтрымліва-ла тое, што дома пакінуць супы ды пірагі. Аднак назваць героя бяздушным ці абыякавым усё ж нельга. Яго супярэчлівы вобраз выклікае і спачуванне, і здзіўненне і нават сімпатыю. Ён здольны здзівіць сваімі непракказальнымі ўчынками і разважаннямі. Бо ў рэшце рэшт жыццядзейнасць гэтых уяўных тараканаў — у нечым жорсткае адлюстраванне сапраўдных адносінаў людзей.

Яўгенія ШЫЦЬКА

SAUDADE*

***

З майго горада збеглі ваўкі, пакінуўшы назву,
Касмылі нетутэйшага джаза.

Іх дарогі — зоры й крыжы,
Іх хвасты — ля чыгункі табака,
Іх масты — гаражы, дзе на дахах суніцы.

На падворках сабакі,
І на дрэвы — душы ад брэху.

Я з дзяцінства п'ю з воўчай крыніцы,
Я палюю пад поўняй, кусаюся за плячо,
Услухаюся ў рэха,

Уцякай, пакуль не даехаў.

***

стаўлю стаўлю стаўлю кропкі
выходзяць іматкрон і

*Saudade — з парт. эмацыянальны стан суму, на-
сталыі па згубленым і тугі па тым, што не адбыло-
ся, з дамешкам адчування хуткаплыннасці шчасця.

Вяртанне

Я іду па дарозе дамоў.
Белы снег засцілае мне сцежку...
Тут сляды маіх дзедаў, бацькоў
І дзяцінства напоўнены дзежка.

Тут трапечыцца сэрцайка птушкай —
Я іду па дарозе дамоў...
Тут малую мой лёс мяне гушкаў
На арэлях ішчаслівых гадоў.

Тут плыве звонкі спеў жаўруковы
У марознай бяздоннай сіні.
Я іду па дарозе дадому...
Родны кут, я цябе не пакіну!

Мне бы...

Мне бы ўсіх вас абняць,
дарагія салдаты,
Вас, пакуль што жывых,
паміж жорсткіх баёў.
Мне бы ўсіх вас падняць,
хто ляжыць ля гарматаў
Ці ў акопах, ці ў полі,
канец свой знайшоў.
Мне ўпрасіцца б у вашу
сям'ю франтавую,
Хоць на колькі баёў,
на кароткі хоць час.

горад змяняе пах
калі ты яго ўдыхаеш

струны ў паветры кранаеш
я музыку чую

стук сэрца твайго
на целе маім сінякі

сэрца маё ў куфры
ключы ты носіш на шыі

не адмыкай калі ласка
бо хто яго ведае

***

Лістапад.
Лістом падаю пад пяро.
Пачні мяне з чырвонага радка,
Пакінь пляміны атраманту на палях,
Зрабі граматычныя памылкі,
Пастаў чорную кропку звярынай распачы.
Кожную раницу я кашыля літарамі.

***

радзімкі — рызынкі
калі мы застанемся ляжаць пад гэтым небам
птушкі выключуюць іх першымі
радзімкі — дзіркі

радзімкі — сляды ад Радзімы
ці то ад вуснаў яе
ці то ад кіпцюроў яе
але

дзякуй табе Радзіма
нашы спіны цяпер зорныя атласы
мапы нашых галактык
каб даследаваць вуснамі пальцамі цэламі
неба
адно аднаго

Мяне брамка страчае адкрытай.
І трымае на часе злomu.
Я ішчаслівая. Я — не забыта!
Я іду па дарозе дадому...

***

У якіх бы далях ні блукаў мой лёс,
Сядзеў на карку з пугай паганяты.
Ды толькі ішчасце без маны прынёс —
У край бацькоў, да роднай, мілай хаты.

Вечаровае

Ляжу ля коміна на печы...
Нягодзіца дажджамі хлешча,
Як воўк ў трубе, скавыча вецер.
З бабуляй бавім гэты вечар.

Дзядком — стуліўся склеп старэчы,
Лістотай — ахінае плечы.
Ляжу ля коміна на печы,
Цьмяны ліхтар мне сонцам свеціць.

Пажухлі кветак вочкі-свечкі,
Счарнелы плот — брач самавіты.
Ляжу ля коміна на печы —
Мне ў свет вялікі шлях адкрыты.

Чыгунчык у руках бабулі ўеца —
На чаране шукае месца ўзіму.

Мне бы з вамі адчайна пайсці ў штыкавую,
Можа б, смерць абмінула шчыра жыў і рос.
Мне бы з вамі ў разведку пайсці на заданне,
Мне б адчуць перамогі хвалючы міг...
Колькі б я ні глядзеў пра вайну на экране,
Столькі сэрца імкнецца быць там, між сваіх.

Песня лебядзіная

У зямлю бацькоўскую лёс жыцця увораны.
Тут сцяжынкі росныя сплёў я ў каляю.
Вёскай я народжаны,
Вёскай я адораны,
Вёсцы й завяршоўваю я душу сваю.

Мроямі юнацкімі прагнуў за аблокі я,
Веруў я, што марамі сэрца наталю.
А зямля ўшаноўвала карані глыбокія,
Моцна ўрос якімі я ў родную зямлю.
Вёска мая мілая!

***

Студзень так рассудзіў:
Сто дзён
Мне даставаць лёд са студняў,
Штоноч,
Стогнуць,
Нам засынаць у чоўнах.
І сэрцы, бы вёдры,
Адзін з аднаго цягнуць,
Каб напіцца.

***

У целах цёмна.
Ныркi, вантробы, каса
Не ведаюць пра святло,
Не адбіваюць, не паглынаюць прамяні,
Толькі кроў крычыць часам Нямігаю.

Наша цемь расла разам з намі,
Круцілася на языках,
Саладзела, цягнула ў калодзежы,
Пазрала са зрэнак,
Глядзець у вочы — мяняцца начамі.

Люты.
Язык прымёрз да цемры,
Камякі зор заляпляюць горла.
Голас пасля халодны,
Гукі — шурпатыя,
Словы — вострыя.

Страляю
Змрокам позіркаў,
Калочай пяшчотай,
Снегам з-пад ног.
Стаіш пад стралой.

Лёд у лёгкіх маіх.

Цалавацца — як часаць сэрца,
за якое нешта ўкусіла.

Адкрываючы клетку грудную,
выпускаем ноч паміраць.

Ляжу ля коміна на печы,
Глытаю смак сваёй Радзімы.
Гады сплылі, як плынь на рэчцы...
Зляцелі, засталіся мары...
Туды б, да коміна на печы,
Пагрэць душу і сэрца ў пары.

Навасадскае

Снее жыта. Шэпча поле —
Будзе хлебнае застолле.
Пчолы дзынкаюць. З ахвотай
Мёдам начыняюць соты.
Кружыць бусел над сялом —
Беражэ будан — свой дом.
Верабей пільнуе хатку —
Пад страхом немаўляткі.
І для кроплі ліст — калыска.
Усё тут міла, любя, блізка!
Усё тут гучна, спеўна, звонка!
Гэта ж — родная старонка!

Крынічка

З часоў пасівельных, ад ветру калматых,
Быліцаў і прымавак блудзіць багата.
З вякоў пазадаўніх яны ажываюць.
Спляснелай мінуўшынай дых
пераймаюць.

На зямлі адзіная,
На тваёй я шчырасці шчыра жыў і рос.
Ты мая балючая, песня лебядзіная,
Тут я не саромлюся пры сустрэчы слёз.

Ах, як добра...

Ах, як добра, што на лес
Рос я гледзячы.
На страху жыцця б ці ўзлез,
Дома седзячы?

Ці убачыў бы усход,
Сцежку Млечную,
Каб сядзеў, нібыта кот,
Па-за печкаю?

Ці круціўся б у віры
Жыцця здольнага?
Ці патрапіў бы ў сябры
Ветру вольнаму?

Ці вядомы быў бы я
Ўсім бяздомнікам?
Ці была б душа мая
Гору помнікам?

Сіроцкі дом

Дзіцячы дом — для дзетак родны самы,
Святло ў сіроцтва горкага акне.

***

Усё, што цябе датычыла,
Усе, хто цябе датыкаўся,
Мне распачы ткуць палотнішча,
Я спрэчную плату пішу.

Паішню кашулю някучую,
Покуль чакацьму вогнішча,
Ды ўзмахнеш крылом ты
Ўвышышу.

***

Вясна трымае на зямлі
За шню,
Смяецца ў твар,
Расце з рота,
Лістамі чапляецца за паветра.
З-пад ног зямля выбіваецца,
Трымаюся за словы свае
Зубамі,
Маўчу, а значыць, існую,
Кашыляю сказы,
Язык белы ад аламорфаў,
Лімфавузлы напухаюць семантыкай,
Горла баліць зламанаюй ружай.
Карэнні ў лёгкіх —
Дыхаць звонка і дзіўна,
Карэнні ў крыві —
Кармін краскі вуснаў.
Не цалую — раптам гэта заразна,
Але п'ю з чужых келіхаў і дапіваю да дна.

Адгарыць месяц кветак, абнякся
аб свечкі каштанаў,
Каштаны стануць калючыя,
як нашы словы,

Сэрца маё каштанам падацьме,
Выцягнутым
З агню.

Угары, на месцы вятрыстым вяршыні,
Бурліваю жылу гады азалілі.
Хто прагнуў вадзіцы халоднай напіцца.
Здзіўляўся — смакуе самую жывіцу.

Ручво з камянёў дало шлях пуцявінам,
Жылкі з зямлі чысціоткіх слёз напусцілі.
Ці праўда, ці не — Ледавік
расстараўся —

Пад Мінскам каўказскі каньён
каб застаўся.

Пра ўзрост маладзіцы пытаць
не прынята,
У моцным бурчэнні самой — мнагавата.
Зялёным імхом зацягнуліся вочы,
І меддзю заплыць беражочкі ахвочы.

Вясной паскакушка, як тая дзяўчушка,
Спякотай — неўгамонная гаварушка,
І ў Піліпаўку мары светлыя носіць,
Ільдзісты мароз яе плынь
не стрыножыць.

Лёс, спавіты карэннем, дзінклівы званок,
Прапахнуты зёлкамі, басяк-беунок.
Аніяк не звяздзеш плынь ламоткую
ў зман —
Пачуткаў ішчымлівых напоўнены збан.

І ўсё-такі ён не замяніць мамы,
Пяшчотна да грудзей не прыхіне.

У марах можна лётаць на жар-птушках,
Нясучь якія у бацькоўскі дом.
Рэальнасць жа — ў дзетдамаўскіх
падушках

Прасуецца слязьмі ў салены ком.

Падушкі чуюць скаргі ўсе дзіцяці,
І будуць чуць іх да канца жыцця...
Калі дзіця расце ў далонях маці,
Тады толькі завуць дзіця — дзіця.

А тут — дзетдамаўцы...
Гучыць прысудна,
А тут — сіроцкі дом, як ні круці.
І як жа мы такіх дамоў паўсюдна,
Бяздушна наладзілі у жыцці?

Ляціце ў свет

Вяршыня верша — вышыня Галгофы,
Размах яго — бязмежнасці жыцця.
У радкі ўдыхнуць душы і сэнс у строфы
Складана, нібы выхаваць дзіця.

Адзінства сэнсу й формы — векавая
Калыска, што ўзлюляла імат імён.
Як часта дзеля формы сэнс знікае,
А ад парожняй формы — пустазвон.

А што я сам у шматцікавым свеце?
Крыху цікавы ці прыкметны ледзь?
Ляціце ў свет ад сэрца, вершы-дзеці,
Хацелася б за вас не чырванець.

Хто стаіць за дзвярыма

Апавяданне

Мы з аднакласніцай Жэней ішлі разам са школы, гучна размаўлялі і смяяліся. У той дзень нас абедзвюх затрымала пасля ўрокаў настаўніца: развучвалі вершы для школьнага канцэрта.

— Пайшлі да мяне! — раптам прапанавала Жэня. — У мяне дома нікога. Мамка гэты тыдзень працуе ў другую змену, а татка вяртаецца позна. Пойдзем, пагуляем у лялькі!

— Не, — пакруціла я галавой. — Трэба дадому: пераапраануцца і паабедцаць.

— А ты пераапрааніся, паабедай і прыходзь! Добра?

— Добра, прыйду!

Бацькі дазвалялі нам, дзецям, гуляць па Вішнёвым завулку хоць цэлы дзень, адно строга патрабавалі: каб не забываліся своечасова вярнуцца дахаты. А калі хто так забавіцца, што забудзецца на абед ці на вячэру, то і насварыцца маглі. Ну, а форму школьную пасля ўрокаў трэба было абавязкова зняць і павесіць у шафу, каб не запэкалася. Маці, сама настаўніца, строга сачыла, каб у школу мы прыходзілі чыстыя і ахайныя.

Пасля абеду, перапраануцца ў квяцістую фланельную сукенку, я з радасцю пашыбавала да Жэні. Прызнацца, мне даўно ўжо хацелася займець лепшую сяброўку. Вядома, я таварышавала з суседскімі дзяўчынкамі — з Галькай, Волечкай, Алай, Таняй, Надзяй... Але хацелася мець такую, каб была самая блізкая, самая верная сярод усіх і сябрывала найперш са мной, каб толькі мне давярала таямніцы, каб толькі са мной хацела гуляць у лялькі і толькі да мяне бегла па дапамогу, калі не рашалася задача па матэматыцы ці не пісалася сачыненне. Адным словам, я хацела, каб Жэня стала маёй найлепшай сяброўкай: мне вельмі спадабалася, як прыгожа сёння яна чытала вершы на памяць. І як я раней не заўважала, што ў нашым класе вучыцца такая цудоўная дзяўчынка?!

Нягледзячы на шпаркую хаду, да Жэнінай хаты я дабіралася досыць доўга. Сям'я Жэні жыла амаль каля самай рэчкі, у невялікай хацінцы з маленькімі сенцамі, адным пакойчыкам і печкай пасярэдзіне. Такое жытло ставілі многія новыя пасяленцы на нашым завулку, перш чым узводзіць вялікую хату ці класці з цэглы прасторны дом. І на Жэніным падворку, яшчэ не агароджаным плотам, а проста абнесеным звычайным тонкім дротам на драўляных калках, быў заліты з бетону падмурак, на якім неўзабаве меўся вырасці новы цагляны будынак.

Спачатку мы з Жэней пабегалі па падмурку, потым трохі пасядзелі на лавачцы пад акном, сярод буйных чырвоных вярціняў, — аддыхаліся пасля бегатні. Нарэшце пайшлі ў хату.

О-о-о, гуляць у лялькі з Жэней было сапраўдным задавальненнем! Ніколі раней, ні ў кога са знаёмых дзяўчатак я не бачыла такога лялечнага багацця. Для Жэнінага ложка, які быў адразу за печкай, за стракатай паркалёвай фіранкай, стаяла скрыня з фанеры, поўная абрэзкаў. Гэтыя абрэзкі Жэніна маці прыносіла са швейнай фабрыкі, дзе працавала швачкай у вялікім цэху. Абрэзкі былі рознага колеру і памёру, многія з малюнкамі — у кветкі, у гаршак, нейкія мудрагелістыя ўзоры... І самае галоўнае — усё гэта можна было рэзаць, кроіць і шыць!

З захапленнем і прыхаванай зайздрасцю я пераглядала маленькія спаднічкі, кофты, хусткі і нават паліто, якія выкладала перада мной Жэня. Гэта ўсё яна пашыла сама!

Асабліва ўразіла белая пышная карункавая сукенка, у якую была апранута ўлюбёная Жэніна лялька Караліна — яна выглядала ў сваім уборы, быццам маладая на вяселлі.

У Жэні было чатыры лялькі, і ўсе прыгажуні і модніцы! Для гульні сяброўка прапанавала мне выбраць адну з іх.

— Апроч Каралінкі! — дадала яна. — Давай шыць для лялек новае адзенне!

Я пагадзілася і выбрала самую вялікую.

— Гэта Ліда, — сказала сяброўка. — Так было напісана на яе бірцы, у краме.

Лялька Ліда была падобная на маю Кацярыну. У душы я трохі перажывала, што не ўзяла з сабой сваю адзіную ляльку — пасаромелася ісці з ёй па вуліцы, быццам маладая. Цяпер я магла б пашыць ёй столькі ўбораў! Жэня, вядома, не пашкадавала б абрэзкаў — вунь іх колькі!..

Узброеныя іголкамі і нажніцамі, мы ўзяліся за шытво. Перабраўшы ўсю скрыню, я з радасцю знайшла некалькі абрэзкаў знаёмай мне тканіны — ярка-чырвоныя, у дробныя белыя кветачкі. Улетку я насіла халацік з такога паркалю. Ён быў лёгкі і прыгожы — з каўнерыкам і кішэнкамі па баках, белымі бліскучымі гузікамі спераду і пад матузок. Гэты халацік і цяпер быў у мяне, але за лета ён стаў кароткі і ўвесь выцвіў на сонцы.

Вось я і вырашыла змайстраваць для лялькі халацік. Узялася шыць для Жэнінай Ліды, а думала пра сваю Кацярыну. Сяброўка мяне пахваліла і сказала, што таксама пашые халацік — для Каралінкі, таму што прыгожых сукенак у Караліны багата, а хатняга адзення не стае.

Мы сядзелі з Жэняй на падлозе, засланай светлымі дыванкамі-дарожкамі. Побач з камодай стаяла этажэрка з кнігамі і Жэнінымі школьнымі падручнікамі і сшыткамі. На самай верхняй палічцы этажэркі, упрыгожанай белаў узорыстай сурвэткай, мерна цікаў пузаты металічны будзільнік. На маленькіх вокнах хаткі, залітых лагодным вераснёўскім сонцам, заклапочана гулі, біліся ў шкло мухі. Нешта ціха балбатаў сам сабе радыёпрыёмнік.

Я захапілася працай: спачатку зрабіла выкрайку, малюючы крэйдай на абрэзках, як нас вучылі ў школе на ўроках працы, потым вялікімі нажніцамі акуратна выразала па чарцяжы, сшыла дзве полкі спіны ў адну, прышыла да яе пярэднія полкі. Усё старанна абкідала белаў ніткай — ніз халаціка, проймы рукавоў... Мне здавалася, што гэта будзе вельмі прыгожа — чырвоны халацік, абкіданы белаў ніткай.

Нарэшце выразала з дробных кавалкаў тканіны каўнерык і дзве квадратныя кішэнькі. Перш чым прышыць, пачала таксама іх абкідваць... Час ад часу нітка ў ігольцы або закручвалася ў вузельчык, або вылятала з вушка, або наогул заканчвалася. Тады даводзілася зацягваць зноў.

І вось чарговы раз перацягваючы нітку і ніяк не патрапляючы ёю ў маленькае вушка, я сказала Жэні, што ў хаце цёмна і, мусіць, трэба запаліць святло.

— Вядома, ужо вечар, шэсць гадзін, — паціснула плячамі сяброўка, не адрываючыся ад свайго шытва: аказваецца, яна шыла і слухала радыё.

— Як — шэсць гадзін? — спыхапілася я. — А ўрокі?..

Я ўскочыла, зірнула на будзільнік. Так і ёсць: дзесьць хвілін на сёму!..

Халацік для лялькі быў амаль што гатовы, засталася толькі прышыць гузікі, але мне ўжо было не да таго. Так позна я яшчэ ніколі не садзілася за ўрокі. А тут яшчэ даляка бегчы дадому!..

— Куды ты спяшаешся?! — запярэчыла сяброўка. — Пабудзь крыху!

— Не магу: мне ўрокі трэба рабіць, ды і табе таксама!

— Татка хутка прыйдзе з працы, вось і будзем рабіць разам, — спакойна адказала Жэня.

А потым папрасіла:

— Хоць халацік дашый!..

Але я пачала збіраць у скрыню абрэзкі, падбіраць смецце — абрыўкі нітак, маленькія кавалчкі тканіны.

— Ну, добра! — уздыхнула Жэня і ўзнялася з падлогі. — Пайду, гляну, што там на вуліцы — мо, дождж?..

І выйшла ў сенцы.

У той жа момант пачуўся раптоўны моцны грукат у дзверы.

— Хто там?! — закрычала Жэня.

Ніхто не азваўся.

Жэня ўскочыла ў хату і хуценька зачыніла за сабой дзверы ў сенцы.

— Томка, там нехта стаіць на ганку і хоча залезці ў нашу хату!

Я перапужалася.

— Хто стаіць?!

— Не ведаю. Нехта чужы і страшны! Трэба схавацца!..

Мы схаваліся за камодай.

Я ўспомніла непрыемнага, кудлатага і барадатага старога жабрака ў рыззі, з торбай напярэс, які часта хадзіў па нашым завулку, ад хаты да хаты, просячы ў каго ежу, а ў каго — капейчыну. Нехта з людзей выносіў яму краец хлеба, бульбіну, яйка. А бывала, і гналі прэч, называючы старога валацугам, лайдаком і п'яніцам. Мусіць, жабрак зноў ходзіць па дварах. Я сказала пра гэта сяброўцы.

— Так і ёсць, гэта ён! — пагадзілася Жэня.

Паабапал уваходных дзвярэй у хатку былі зроблены вузкія акенцы — каб у сенцы патрапляла святло. Вось праз гэтыя акенцы Жэня і ўбачыла таго, хто стаяў за дзвярыма.

Мы сядзелі, падкурчыўшы ногі, каб яны не высоуваліся з-за камоды, бо страшны дзед мог заўважыць іх праз акно.

— Добра, што я не паспела запаліць святло! — сказала Жэня.

— Ага, — пагадзілася я, хаця ў змроку сядзець было страшнавата.

— А так жабрак падумае, што ў хаце нікога няма і пойдзе далей! — шэптаў разважала сяброўка. — Пайду, яшчэ раз гляну праз акенца, стаіць ён на ганку ці не...

— Вой, Жэнечка, не хадзі, а раптам ён цябе ўбачыць праз тое акенца?!

— Не ўбачыць, не бойся!

І Жэня на дыбачках пракралася ў сенцы. Толькі яна выйшла туды, як зноў раздаўся моцны грукат і нехта з усёй сілы затрос дзвярню клямку. Жэня тут жа кінулася назад, у наша сховішча, нават дзверы ў сенцы не зачыніла!..

Мы сядзелі, сціснуўшыся, сцяўшы дыханне, у цёмным кутку. Мне стала жудасна. Я ўяўляла, як страшны дзед ходзіць вакол і зазірае ў вокны, пільна ўглядаючыся праз шыбы ў змрок, які быў вакол нас. Здавалася, што я чую падазроны шлох і рыпенне шкла, быццам яго хочучы выціснуць. Зараз яно завяніць, і страшная, брудная рука ўлезе ўнутр і пачне намацаваць засаўку на аканіцы!..

Не, гэта ўсяго толькі разрослы бэз шкрабецка сваімі галінкамі!.. І крокаў пад вокнамі не чуваць: мусіць, жабрак стаіў за дзвярыма... А раптам ён зараз адчыніць іх? Мяне пачало дробна калаціць... Сяброўка яшчэ разы тры выходзіла ў сенцы, каб паглядзець, ці ёсць хто на ганку, і кожны раз, як толькі яна падыходзіла да дзвярэй, тут жа раздаваўся грукат.

За вокнамі зусім сцямнела. Я была ў адчай. Дома, напэўна, ужо спахапіліся і паўсюль мяне шукаюць. А я тут, у аднакласніцы, на другім канцы завулка, сяджу ў цемры ў маленькай хатцы і не ведаю, ці выйду адсюль жывой.

Раптам у сенцах пачуўся нейкі скрыгат, праз секунду дзверы рыпнулі і адчыніліся. На парозе, на фоне шэрага вечаровага неба, узнікла вялізная чорная мужчынская постаць. Сэрца маё зайшлося ад жаху: ён увайшоў!

І ў той жа момант шчоўкнуў уключаль-

нік. Ад нечаканасці і яркага святла мы з Жэней прыжмурыліся. А калі расплюшчылі вочы, то ўбачылі, што на парозе хаткі стаіць высокі, амаль пад самую столь, моцнага целаскладу чарнявы мужчына ў працоўнай вопратцы.

— Татка! — радасна ўсклікнула мая сяброўка.

О, цуд, гэта быў не жабрак, а Жэнін бацька!

— Вы чаму седзіце ў прыцемках? — пытаў ён.

— Мы гулялі... — адказала Жэня зусім не спалохана.

Я збянтэжана зірнула на сяброўку.

— Як гэта можна гуляць у цемры? — здзівіўся Жэнін тата. — Мо толькі ў хованкі?..

— Так, мы гулялі ў хованкі! — весела прамовіла сяброўка.

— Мы не гулялі, а хаваліся ад незнаёмца, які лез у хату! — патлумачыла я, не разумеючы, чаму Жэня не расказвае свайму бацьку пра страшнае здарэнне.

— Хто лез у хату? — устрыожана перапытаў той.

Я з хваляваннем распавяла, што адбылося з намі.

— Хм, дзіўна, — паціснуў плячыма ён. — На двары нядаўна прайшоў дождж, зямля сырая, але ніякіх слядоў каля нашага ганку няма. Жэня, дык каго ты бачыла ў сенцах праз акно?

Сяброўка стаяла, апусціўшы галаву.

— Чаго маўчыць? — строга перапытаў Жэню бацька. — Быў хто чужы на дварэ ці не?

— Не, татка, — адказала Жэня, не падумаючы вачэй, — проста мне не хацелася, каб Тамара сыходзіла, вось я і пажартавала: сказала ёй, што на ганку стаіць нехта страшны і грукае ў дзверы.

— Дык ён жа і праўда грукаў! — усклікнула я.

— Не, гэта я стукала кулаком, — Жэня зірнула на мяне і... ўсміхнулася.

Я не паверыла ў тое, што пачула. Мне стала вельмі крыўдна. Да слёз.

— Падманшчыца! — толькі і сказала я.

— А ты — баязліўка! — пачула ў адказ.

...У прыцемках я падбегам імчала па нашым завулку. На слупах ужо запалілі ліхтары, у вокнах драўляных хат і новых цагляных дамоў гарэла святло, за празрыстымі фіранкамі святліліся блакітныя экраны тэлевізараў. Я разумела, што зараз прыбягу дахаты і атрымаю ад бацькоў напоўніцу: за тое, што сышла з дому і не папярэдзіла, за тое, што забавілася і за гульні заблылася на вячэру і, вядома, за тое, што ўжо сцямнела, а я яшчэ не садзілася за ўрокі.

Але не гэта мяне хвалявала.

Я думала пра Жэню, маю аднакласніцу, якая ўмела цудоўна чытаць вершы на памяць, цудоўна настолькі, што мне захацелася, каб яна стала маёй найлепшай сяброўкай. Але цяпер ужо ніколі не стане ёю.

Я думала пра яе прыгожых лялек і скрыню, поўную абрэзкаў. Але яны больш не вабілі мяне, не выклікалі захаплення і зайздрасці.

Я думала пра халацік з ярка-чырвонай тканіны, у белыя дробныя кветачкі, які я шыла для Жэнінай лялькі Ліды, а насамрэч для сваёй Кацярыны, і які я забылася забраць дадому. Але цяпер мне яго і задарма не трэба.

І яшчэ я думала: навошта?..

Навошта Жэня пужала мяне? Дзеля чаго яна падманвала — я разумела, але пужаць?.. Бачыла ж, што мне вельмі страшна, і ўсё роўна працягвала рабіць гэта... І галоўнае — чаму я спужалася? Навошта схаваўся за камодай, у цёмным кутку, замест таго, каб пайсці ў сенцы і паглядзець самой?

І тады б я ўбачыла, што за дзвярыма нікога няма.

Пад знакам крывых труб

Род Свентажэцкіх: гісторыя беларускіх мільянераў, паўстанцаў і выгнаннікаў

Баляслаў Свентажэцкі ехаў, пакідаючы за спінай паўстанне, якому будзе нававана скончыцца паразай; сяброў-паплечнікаў, якіх будзе чакаць толькі смерць і катаргі; свой дом, які хутка стане развезеным попелам; бацькоў, якім прысудзяць ссылку. Як думалася, ехаў да новага жыцця. Складана сказаць паўстанцу, што ён павінен скласці: меч ці галаву.

«КАГО ЛЮБІШ?..»

Адна з галін роду Свентажэцкіх асела ў вёсцы Багушэвічы Ігуменскага павету (цяпер Бярэзінскі раён) Мінскай губерні. Яе набыў мінскі павятовы маршалак Тадэвуш і пабудоваў у жывапісных мясцінах радавы маёнтак. Там у 1831 годзе з'явіўся на свет яго ўнук Баляслаў Свентажэцкі, якому лёс быў на канаваны цікавы і пакручасты. Нарадзіўшыся ў заможнай шляхецкай сям'і, ён атрымаў належную для свайго паходжання адукацыю: вучыўся ў Віленскім дваранскім інстытуце і Пецярбургскім універсітэце, дзе разам з іншымі выхадцамі з Беларусі і Польшчы стаў прыхільнікам рэвалюцыйных антыімперскіх ідэй. Нягледзячы на прагрэсіўны перакананні маладога чалавека, яго бацькі дэмакратычнасцю не вызначаліся. У 1850 г. сход прадстаўнікоў дваранства Мінскай губерні разглядаў справу «аб жорсткім абыходжанні памешчыкаў Свентажэцкіх з дваровымі людзьмі і сялянамі». Справа павадала, што сяляне маёнтка Багушэвічы былі пазбаўлены панамі дроваў на зіму. Гэта прымусіла цэлыя сем'і пераходзіць у чужыя хаты, каб свае разбіраць на апал. У выніку, калі скончылася зіма, большасць жытла было спалена. Каб неяк выкупіць тое, што нарабілі бацькі, Баляслаў прыклаў шмат намаганняў у распрацоўцы сялянскай рэформы 1861 г.

У 1863 г. Баляслаў Свентажэцкі імкліва паглыбляецца ў змаганне — падчас паўстання Кастуся Каліноўскага выконвае абавязкі камісара Мінскай губерні, змагаецца ў атрадзе С. Ляскоўскага. Лёсавызначальны падзеі здарыліся 8 мая. Згодна з артыкулам У. Караткевіча і А. Мальдзіса «Горад паўстае», у гэты дзень ля рэчкі Юравічы адбылася пяцігадзінная бітва паміж атрадам Свентажэцкага і царскімі жаўнерамі. Паўстанцы пацярпелі няўдачу, былі захоплены палонныя. Адзін з параненых інсургентаў захацеў піць, і тады святар Данііл Канапасевіч «грунтуючыся, відаць, на вучэнні аб хрысціянскай літасці, насыпаў яму ў рот пяску». Гордыя і апантаныя ідэяй аб свабодзе, паўстанцы, канечне, папу гэтага не прабачылі, павесілі... За што потым папаліліся жыццём.

У радах інсургентаў пачаліся хістанні, тым больш сяляне, якіх паўстанне мела на мэце зрабіць вольнымі, амаль не падтрымалі руху. Апалянар Свентажэцкі, сваяк Баляслава, таксама паўстанец і змагар, лёс якога заслужова асобнай кнігі, потым пісаў ва ўспамінах: «Сяляне зычліва развіталіся з намі: "Няхай бог таму памагае, хто да нас будзе добрым"». Пасля юравіцкага разгрому Баляслаў Свентажэцкі здае свой атрад пад кіраўніцтвам Ляскоўскага. Ці то праз душэўную зламнасць, ці то праз абцяжаны дзесяць тысяч рублёў срэбрам за яго затрыманне, ён эмігруе за мяжу.

Паўстанне адгрымела, пачаўся час пакаранняў. Бацькоў Баляслава Чэслава і Ганну пад пільным паліцэйскім наглядам выслалі ў Пензенскую губерню. А маёнтак Свентажэцкіх, дзе дзейнічаў тэатр і

віселі каштоўныя палотны сусветных мастакоў, па загадзе Мураўёва-вешальніка быў спалены. Пазней і радавая капліца зазнала перамены: з каталіцкай яе пераабрабілі ў праваслаўную і асвяцілі як царкву святога прарока Данііла, відавочна, каб ушанаваць памяць святара Данііла

Сядзіба Свентажэцкіх, 1930-я г.г. Справа — Баляслаў Свентажэцкі і яго жонка Яніна Янкоўская.

Канапасевіча, які калісьці «дапамог» пяскою ад смагі змучанаму паўстанцу...

Баляслаў Свентажэцкі асталяваўся ў Францыі, працягваў адукацыю ў вайсковай школе Сен-Сір. Ваяваў падчас франка-прускай вайны, выконваючы абавязкі каманданта ў Алжыры. Як сцвярджае «Лебедзеўская сага», быў даверанай асобай імператара Напалеона III і нават асабіста знаёмы з расійскім царом Аляксандрам II. Як быццам, і нельга сказаць, што жыццё яго складалася няўдала, калі не ўспамінаць паразу паўстання і хуткую перад гэтым эміграцыю. І хто ведае, чаму, прыехаўшы ў Венецыю па запрашэнні маці — яна пасля вяртання са ссылак перабралася ў Італію, — з нявысветленых прычын былі паўстанец Баляслаў Свентажэцкі скончыў жыццё самагубствам.

З ГІСТОРЫІ РОДУ СВЕНТАЖЭЦКІХ

Згодна з кнігай «Лебедзеўская сага», паходжанне сям'і можна прасачыць з Позняга Сярэднявечча: «Міхал Юха (Юхневіч) паходзіў ад князя Юшкі (Юшкевіч). У 1401 г. прыняў акт заключанага саюза з Польшчай, атрымаў уласны герб. Ён быў братам Фёдара Львова. З'яўляўся ўласнікам у Свістажэца ў ваколіцах Віткамяжа каля ракі Свіста. У 1555 г. атрымаў уласны герб Тромбы ад Зыгмунда Аўгуста і Радзівіла (Мікалая Чорнага?), які звяртаўся да яго як да брата. Прозвішча атрымаў ад радавога гнязда Свентажэцкіх...» Свентажэцкія маюць і свой герб «Трубы», альбо «Трубкі». Гэтыя рады даволі даволі стары, ён аб'ядноўвае 186 родаў і апісваецца яшчэ ў знакамітым гербоўніку Сярэднявечча Барташа Папроцкага «Гербы рыцарства польскага» як «тры трубы чорнага колеру, адзеленыя адна ад адной і абрамленыя золатам, зверху ўсталяваны адкрыты шалом з залатой каронай, на якой месціцца яшчэ дзве крывыя трубы: чорная і залатая».

ШЛЯХЦЫ-БІЗНЕСОЎЦЫ

У гісторыі аб Свентажэцкіх нельга абмінуць вёску Малиноўшчына, што на Маладзечаншчыне. Гэтаму радавому маёнтку мясцовы краязнавец Антон Апанасевіч адвёў вялікае месца ў кнізе «Лебедзеўская сага». Згодна з ёй, засценак

Малиноўшчына набыў пасол мінскага ваяводства Юзаф Якуб Свентажэцкі ў 1765 г. Сын Юзафа Станіслаў у 1820-я павялічвае надзел, будзе жылы дом і сямейны склеп-капліцу ў форме піраміды, да якой вяла незвычайная прысада — кожнае наступнае дрэва было даўжэйшае за

кветак з цяпліц — віленскім чыноўнікам Прыбытак прыносіў і завод па вытворчасці крухмалу і мукі. Свентажэцкі становяцца не толькі прадстаўнікамі старажытнага роду, але і сапраўднымі мільянерамі.

Загадкай паспяховасці бізнесу Свентажэцкіх можна назваць і іх талент стасункаў з падначаленымі. Напрыклад, іхнія лясы, якія працягваліся на тысячу дзесяцін, заўсёды былі дагледжаны. Гэтаму спрыяла простая жыццёвая мудрасць: мясцовым жыхарам дазвалялі бясплатна браць на дрывы гнілыя і паваленыя дрэвы. У выніку і сяляне не крадуць, і лес чысты. Тым больш Свентажэцкія добра плацілі сваім работнікам. Як адзначае Антон Апанасевіч, у 1930-я гады людзі, якія працавалі на бровары і ў млыне, атрымлівалі ў сярэднім 25—30 злотых, на якія можна было набыць не менш, як 15 пудоў (240 кг) хлеба ці, напрыклад, хромавыя боты.

ПАЛЯВАННЕМ АДЗІНЫМ

Браты Баляслаў і Караль Свентажэцкія былі спрадвечнымі сапернікамі: у абыдвух меліся бровары (у Малиноўшчыне і Яхімоўшчыне адпаведна) і жаданне даказаць перавагу ў сваёй дзейнасці. Аднак адно захапленне ўсё ж яднала нядружных братаў — паляванне, а мядзведзь у якасці здабычы быў агульнай марай. Жаданне атрымаць шкуру бурога драпежніка, які амаль не вадзіўся ў беларускіх лясах (гаворка пра 1912—1913 гады), і прымусіла Свентажэцкіх выправіцца на паляванне ажно ў Сібір! Падрыхтоўка і дарога занялі шмат часу, так што Караль, Баляслаў і егер Савіцкі з яго маёнтка апынуліся на месцы толькі ўзімку. Браты абурыліся, што не паспелі застаць мядзведзя ў стане бадзёрасці, але мясцовы егер цвёрда запэўніў: «Не турбуйцеся! Будуць грошы — будуць і мядзведзі». І сапраўды, атрымаўшы плату, сібіране пачалі шукаць бяжлогу і будзіць паляўнічую мару Свентажэцкіх. Баляслаў і Караль заселі ў засадзе, чакаючы здабычу, а іх егер уладкаваўся трохі наводдаль на пагорку. Мядзведзь знайшлі і нават разбудзілі, але, праспяўшы не так доўга, ён яшчэ добра арыентаваўся ў прасторы і пайшоў на паляўнічых зусім не з таго боку, адкуль яго чакалі. Жывёла падкралася са спіны братаў Свентажэцкіх. Яшчэ хвіліну — і ролі здабычы і паляўнічых маглі змяніцца: Баляслаў, павярнуўшыся на шоргат галля і ўбачыўшы велізарную постаць мядзведзя, не паспеў і слова вымавіць, як раздаўся стрэл, і жывёліна ўпала ніцма на плячо спадара Караля. Свентажэцкіх выраставаў егер Савіцкі.

У падзяку за выраставанае жыццё Баляслаў падараваў свайму егеру вялікі кавалак зямлі. Нягледзячы на сібірскія прыгоды, паляванне для братаў Свентажэцкіх заставалася ўлюбёным заняткам да самай смерці.

КАНЕЦ ЭПОХІ

У верасні 1939 г. апошні ўладальнік Малиноўшчыны Зыгмунд, сын Баляслава, вымушаны быў тэрмінова пакінуць радзіму, аддаўшы савецкай уладзе свой дом, скарб, справу і старое жыццё. Першае, што зрабілі новыя гаспадары, — адчынілі труны, а астанкі памерлых Свентажэцкіх спалілі. Капліца ў форме піраміды, да якой вяла аляя, дапамагала арыентавацца не душам, а чырвонаармейцам, якія складалі ў пахавальні боепрыпасы. Кажуць, з тых часоў з усypальніцы даносіцца шум, нібы валяцца камяні і сыплецца пясок. А з катакомбаў выходзіць здань — быццам старая жанчына ў шэрай сукенцы падае на калені і моліцца за сваякоў, прах якіх патрывожаны...

Ганна ВАРОНКА

Краіна, што паўстала з мары

На чырвоным сэрцы — словы Купалы. Фрагмент экспазіцыі.

палітычнай арыентацыі, але сэрцы іх належалі Беларусі — яна была ў іх генах, іх крыві... Пад здымкамі — гады жыцця і смерці. Пад большасцю фотакартак год смерці пазначаны чырвоным: гэта значыць, што чалавек быў альбо расстраляны ў турэмных казематах, альбо скончыў жыццё самагубствам, не вытрымаўшы неверагоднага ціску следчых органаў...

На іншым, групавым здымку некаторыя твары заштрыхаваны сінімі чарніламі. Так імкнуліся павыкасоўваць памяць пра іх. Былі захады знішчыць увесь архіў Усевалада Ігнатоўскага: у пакой, дзе ён застрэліўся, не пускалі ўрачоў, пакуль не вынеслі ўсе яго дакументы, паперы з запісамі. Не атрымалася: пасля частку архіва дачцэ Ігнатоўскага перадалі інкогніта.

Праз персаналіі, якія зрабілі значны ўнёсак у развіццё беларускай дзяржаўнасці, праз рэчы і дакументы пададзена гісторыя набыцця незалежнасці нашай краінай на кожным з яе этапаў. Адметнасцю выстаўкі з'яўляюцца чорна-белыя коміксы, якія раскрываюць сутнасць падзей тых часоў, а таксама інтэрактыўныя раздзелы экспазіцыі, у якіх можна зрабіць фотаздымкі ў гістарычных фотазонах. Напрыклад, адна з такіх зон уяўляе сабой частку памяшкання, дзе нібыта толькі што адбыўся пагром: крэслы перакулены дагары нагамі, некаторыя з іх — на пісьмовым стале. Побач — таксама перакуленая лаўка... Над сталом — плакат, дзе чырвоным па белым значыцца: «Нехай жыве вольная Беларусь» (правапіс захаваны. — **Аўтар**)... Такім чынам стваральнікі выстаўкі аднавілі атмасферу, у якой завяршыўся I Усебеларускі з'езд у 1917-м... У другой інтэрактыўнай зоне — павозка, багата гружаная мяшкамі са збожжам. У ёй жа — стрэльба і вайсковая скрыня, магчыма, з патронамі... Слуцкія паўстанцы адбілі здабытае харчазвёўскай і вярнулі мясцовым сялянам. Частку пакінулі і сабе...

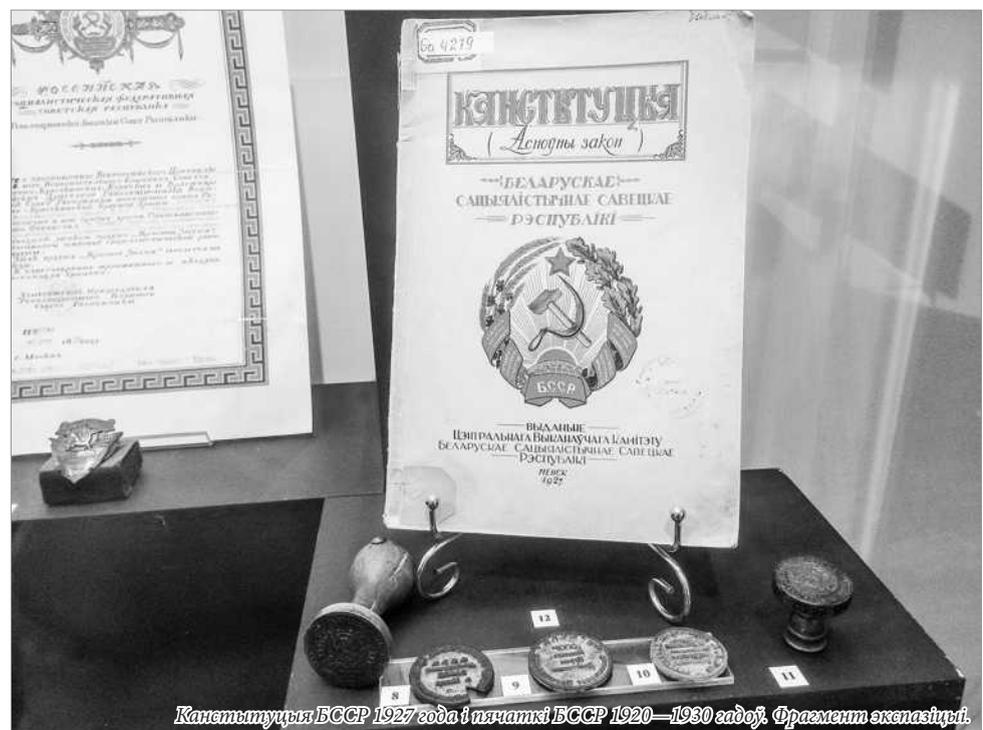
Але не толькі трагічныя моманты зафіксаваны ў экспазіцыі музея. 1920-я гады — час усеагульнай беларусізацыі. Канстытуцыя БССР 1927 года, калі на дзяржаўным узроўні шырока адзначалася 400-годдзе беларускага кнігадрукавання, аформлена шрыфтам, стылізаваным пад скарынаўскі. Ішло не толькі культурнае будаўніцтва, значных поспехаў дасягнуў і прамысловы, і сельскагаспадарчы сектар. Актыўна ствараўся беларускі тэатр і кінемаграф. Адно з вітрын упрыгожваюць «Ваенны руска-беларускі слоўнік», на вокладцы якога пазначана: Выдавецтва Беларускай акадэміі навук, Менск — 1933, а таксама кніга-падручнік

на беларускай мове «Баявы статут пяхоты РСЧА» (БССР, Менск, 1934).

Адным з найважнейшых кірункаў дзяржаўнай палітыкі было і развіццё літаратуры. Новае пакаленне сялянскіх юнакоў з самых розных куткоў краіны імкнулася ствараць на сваёй мове. Іх сме ласць і наватарства спрыялі таму, што з'явілася новая беларуская літаратура, у новых формах і на новыя тэмы...

Па словах куратара часовай экспазіцыі Аляксандра Зімніцкага, гэта выстаўка не пра тое, як добра жылося ў БССР, і не пра рэспубліку мары. А пра тое, якой магла быць і павінна была быць наша краіна, калі б яе будаўніцтвам займаліся беларусы...

Яна БУДОВІЧ, фота аўтара

Канстытуцыя БССР 1927 года і пячаткі БССР 1920—1930 гадоў. Фрагмент экспазіцыі.

Бальнічная кашуля Цішкі Гартнага, вэрагодна, з кроплямі яго крыві на рукаве, фірмовы кішэнны гадзіннік Язэпа Адамовіча, складзеная да кішэнага фармату карта Беларусі, якой карыстаўся адзін з удзельнікаў Слуцкага паўстання, асабісты пасведчанні Усевалада Ігнатоўскага, а таксама іншыя дакументы, датычныя дзяржаўстворчасці Беларусі, можна пабачыць на выстаўцы «1919. Беларуская рэспубліка» (да 100-годдзя абвешчэння БССР і 95-годдзя беларусізацыі) у Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь.

«Нас косяць, а мы ўсё мацнеем» — словы Ігара Марзалюка падчас адкрыцця выстаўкі прагучалі як вызначэнне квінтэсэнцыі гісторыі існавання беларускай нацыі. Язэп Лёсік, Аляксандр Чарвякоў, Дзмітрый Прышчэпаў, Аркадзь Смоліч, Вацлаў Ластоўскі і шмат, шмат іншых значных дзеячаў, якія паклалі жыццё на алтар служэння Айчыне, глядзіць з фотакартак, злучаных паміж сабой чырвонымі лініямі як кроўнымі артэрыямі. Гэтыя асобы маглі належаць да той ці іншай

Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.

Ад пошукаў да набыткаў

Творчая біяграфія Бярозаўшчыны ў асобнай экспазіцыі

Паэт Аляксандр Рязанаў, паважаны журналіст Яўген Сяленя і краязнавец Мікалай Пейган (злева направа).

Якімі былі першыя вершы Алеся Рязанава? А Раісы Баравіковай ці Ніны Мацяш? Дзе калыска чалавеча і творчага выспявання лаўрэата Нацыянальнай літаратурнай прэміі Зінаіды Дудзюк? Якія рэчы захоўваюць часцінку душы Міколы Арахоўскага ці Анатоля Казловіча?.. Жыхары Бярозаўшчыны іх могуць нават убачыць, і дакладна цяпер не будуць сумнявацца з адказам на пытанні.

Важная падзея для горада і раёна — адкрыццё экспазіцыі «Вытокі літаратурнага майстэрства», створанай у Галерэі мастацтваў у Чырвоных казармах — філіяле Бярозаўскага гісторыка-краязнаўчага музея. На адкрыццё завіталі вядомы беларускі паэт Аляксандр Рязанаў, уласны карэспандэнт газеты «Беларусь Сёгодня» Валяціна Казловіч, краязнаўца з Сяльцы і Малеча, творцы з Белаазёрска і іншых мясцін. З Мінска прыехалі жонка і сын пісьменніка-публіцыста Анатоля Казловіча, прысутні-

чалі таксама сёстры драматурга Міколы Арахоўскага і паэта Васіля Сахарчука. Саліднай камандай былі прадстаўлены мясцовыя майстры друкаванага слова.

Дырэктар Бярозаўскага гісторыка-краязнаўчага музея Ганна Цюшкевіч падкрэсліла, што бярозаўская зямля славіцца сваёй творчай біяграфіяй і з'яўляецца калыскай многіх вядомых не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі паэтаў, пісьменнікаў і журналістаў, аўтараў шматлікіх кніг і паэтычных зборнікаў. Супрацоўнікі музея амаль два гады старанна працавалі над тым, каб сабраць як мага больш матэрыялаў, што раскрываюць кожную творчую асобу. І ўсе яны ўвасобіліся ў дванаццаці важкіх па-дызайнерску аформленых стэндах з партрэтамі, кнігамі, часопісамі, рукапісамі, газетнымі артыкуламі, узнагародамі і асабістымі рэчамі майстроў слова. Дырэктар музея выказала падзяку кіраўніцтву раёна за падтрымку гэтай ідэі і выдзеленыя з бюджэту сродкі на яе афармленне. А самыя шчырыя словы адрасаваны заслужанаму журналісту, кіраўніку літаратурнага аб'яднання «Крыніца», якое многія гады дзейнічала пры бярозаўскай раённай газеце, Яўгену Сялені. Ён падтрымаў ініцыятыву музея, падзяліўся сваімі матэрыяламі і на працягу доўгага часу быў найлепшым дарадцам і кансультантам у гэтай высакароднай справе. Яўген Васільевіч падкрэсліў значнасць новай экспазіцыі, якая стане стымулам для творчых пошукаў і дасць магчымасць для прасоўвання новых імёнаў.

Паэт еўрапейскага ўзроўню Аляксандр Рязанаў, радзімай якога з'яўляецца вёска Сялец, успомніў свае крокі ў літаратуру:

— Мой першы верш называўся «Пошук» і быў надрукаваны ў раённай газеце. Менавіта бярозаўская раённая газета пад назвай «Пламя» стала той крыніцай, ад якой запальваўся агонь, да яго далучаліся новыя людзі і дзяліліся сваімі набыткамі. У нас не было такіх папярэднікаў, як у іншых мясцінах Беларусі, — Купалы, Коласа, Багдановіча, Гілевіча і Вярцінскага. Затое адбыўся рап-

тоўны выбух цэлай кагорты адмысловых творцаў. І сёння толькі з вёскі Сялец — чацвёра пісьменнікаў, — зазначыў Аляксандр Сцяпанавіч. — Літаратура — з'ява ня простая, гэта нешта больш глыбокае і істотнае, што ўвасабляецца ў канкрэтных справах і рэчах. Бо за словам ідуць думка і дзеянне.

Аляксандр Рязанаў перадаў у дар музею свае кнігі, у тым ліку і адну з самых новых, выдадзеную на літоўскай мове. Вядомы пісьменнік, аўтар 28 кніг, Міхаіл Шыманскі адрасаваў удзельнікам мерапрыемства прывітальныя словы. Але таксама гучалі імёны паэтаў, якія цяпер працягваюць традыцыі першапраходцаў, іх назвала вядучая літаратурнай старонкі «Крыніца», што кожны месяц выходзіць у газеце «Маяк», Маргарыта Гаравая. А яшчэ пажадала, каб «Крыніца» бруіла і стала вялікім ручаём мастацкага слова. Каб на літаратурнай ніве Бярозаўшчыны і далей загараліся новыя зоркі — гэтага пажадала бярозаўская паэтэса Валяціна Осіпава. Як у чалавек нараджаецца патрэба працаваць са словам і адкрываць таямніцы гісторыі, разважаў вядомы краязнаўца Мікалай Пейган, аднакласнік Алеся Рязанава.

«Раскрыўмася найлепшым у сабе...» — заклікала славуцкая паэтэса і зямлячка Ніна Мацяш. Менавіта такая назва і раздзела, які ёй прысвечаны. «Летапісцы гісторыі роднай зямлі» — гэта Міхаіл Шыманскі, Яўген Сяленя, Аляксандр Іванюк, Мікола Жуковіч, Мікалай Пейган, Наталля Дзядзечкіна, Аляксандр Кенда. Асобныя раздзелы расказваюць пра творчы лёс Раісы Баравіковай, Зінаіды Дудзюк, Андрэя Юдчыца і іншых. А на стэндзе «У палёце да сваіх вяршыняў» прадстаўлены маладыя майстры слова.

Супрацоўнікамі музея ажыццёўлена высакародная справа, бо дае наведвальнікам магчымасць адкрыць яшчэ адну значную старонку нашай малой радзімы, якая з'яўляецца калыскай талентаў зямлі беларускай.

Розалія КАРПЕШ, фота аўтара

Шаранговіч, якога мы не ведалі

Творы народнага мастака Беларусі ў незвычайнай для яго манеры

Лёс кожнага чалавека хавае таямніцы, рэдка хто можа прадбачыць сваю будучыню. Народны мастак Беларусі Васіль Шаранговіч з самага дзяцінства марыў быць мастаком. На яго думку, самыя запаветныя мары, што былі на працягу 80 гадоў жыцця, здзейсніліся. Да юбілею майстра ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі прымеркавалі выстаўку «Гартаю старонкі памяці», якая аб'яднала каля ста работ з калекцыі аўтара, Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь, Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы.

У мастацтва XX стагоддзя Васіль Шаранговіч увайшоў як выдатны майстар станковай і кніжнай графікі з яркім творчым почыркам. Менавіта ў графіцы праявілася яго асаблівае мастацкае мысленне, пачуццё лініі, формы, руху. А вось пейзажная лірыка і экспрэсіўная пластыка гуашы, прадстаўленая на юбілейнай выстаўцы, — адмысловая, неадследаваная тэма ў творчасці мастака. Памятныя з дзяцінства куточки Мядзельшчыны, вобразы людзей, прататыпамі якіх сталі аднавяскоўцы, сябры, калегі, героі з айчынай гісторыі... Здаецца, сапраўды гартаеш старонкі біяграфіі аўтара.

— Мы ведаем Васілія Шаранговіча як майстра каляровай літаграфіі, тыражнай графікі, — падкрэслівае куратар выстаўкі Вольга Архіпава. — На персанальнай выстаўцы ён паказвае сябе як віртуоз акварэлі. Бліскача спраўляецца з гэтай складанай тэхнікай, паколькі акварэль не церпіць памылак.

Вялікая частка работ раней не экспанавалася. Мастак ствараў іх для сябе, для душы, па закліку сэрца і, магчыма, нават не збіраўся выстаўляць. Яны моцна кантрастуюць з яго вядомымі графічнымі серыямі. На першы погляд простыя і сціплыя работы паказваюць Шаранговіча нечакана тонкім лірыкам.

У адрозненне ад большасці юбілейных выставак гэтую складана назваць рэтраспектыўнай. Яна — прызнанне ў любові роднаму краю і падзяка таму месцу, дзе лёс падарыў шчасце нарадзіцца, бязмежнаму і цудоўнаму возеру Нарач і землякам. Вялікай цеплынёй прасякнутыя работы, прысвечаныя роднай вёсцы Качаны.

— Я ўсё жыццё любіў, люблю і буду любіць сваю малую радзіму. Хацеў сваёй творчасцю паказаць прыгажосць роднай зямлі, тых, з кім жыў, хацеў данесці вобраз сапраўднага беларуса, — гаворыць Васіль Шаранговіч. — Зараз я працую над краявідамі і партрэтамі маіх папалчнікаў — Васіля Быкава, Генадзя Бураўкіна, Ніла Гілевіча, Рыгора Барадуліна і іншых. Серыя будзе ўключаць дваццаць партрэтаў. Пяць з іх ужо гатовыя.

Праглядаючы работы мастака розных гадоў, можна ацаніць моц не толькі яго таленту, але і асобы. Валявы,

тэмпераментны, дзейны, ён напаўняў свае графічныя лісты, ілюстрацыі, акварэлі, гуашы энергіяй, якую чэрпаў з гісторыі і падзей сучаснасці. Гэтая энергія зачараўвае. Нястомны ў сваёй працаздольнасці, ён увесь час упэўнена адстойваў уласную лінію ў мастацтве. У яго выразна прадуманых кампазіцыях класічных станковых серый і ілюстрацый заўсёды было месца імклівай дынаміцы прасторы і жывым вобразам. У акварэлях і гуашах Васіль Шаранговіч нястрымны і эмацыянальны па манеры, імкнецца да вострых каляровых кантрастаў. У той жа час у ілюстрацыях можа быць рамантыкам, які думае не толькі высокімі катэгорыямі і паняццямі, але і ўмее перайсці ў камерную лірыку.

Васіль Шаранговіч прымае віншаванні.

...Бацька мастака быў кавалём. Марыў, каб і сын таксама абраў такую ж прафесію. Неаднойчы Васіль Фаміч дапамагаў яму ў кузні, ведаў усе цяжкасці прафесіі, але ўвесь час цянула да творчасці. У школе казалі, што ён абавязкова стане матэматыкам (з лёгкасцю асвойваў дакладныя навукі), калі маці раскладвала на сталю алоўкі і пачынала нешта маляваць, унутры яго захоплівала дух... Аднайчы, яшчэ ў шостым класе, хтосьці яму расказаў, што ў мядзельскай сталюцы павесілі карціну — рэпрадукцыю «Трох багатыроў» Васняцова. Сталюўка знаходзілася за трынаццаць кіламетраў ад вёскі Васіля

Фаміча. Была зіма. І ў нядзелю марознай раніцай ён сабраўся і пайшоў у Мядзель, нічога не сказаўшы бацькам.

У 1955 годзе Васіль Шаранговіч стаў студэнтам мастацкага вучылішча і з тых часоў жыве ў Мінску. Час быў складаны, стыпендыю ў вучылішчы плацілі каля 140 рублёў, а 90 з іх трэба было аддаваць за кватэру. Інтрэнатаў тады не было. Здаралася, што і галадаў, але ж у бацькоў грошай ніколі не браў. Дарэчы, у майстэрні мастака захаваўся толькі адзін прадмет, які нагадвае пра той час, — самаробны мальберт, — падарунак бацькі сыну-першакурсніку.

У жыцці Васілія Шаранговіча, па яго словах, усе адбылася выпадкова. У вучылішчы ён займаўся алейным жывапісам, збіраўся стаць жывапісцам. А пайсці на графічнае аддзяленне тэатральна-мастацкага інстытута ўгаварылі аднакурснікі, каб паменшыць канкурэнцыю на ўступных іспытах. Але творца ніколі пра гэта не шкадаваў. Яго зацікавіла новае, нязведанае, тое, чаго яшчэ не спрабаваў. Заняткі ў інстытуце захапілі цалкам: акварэльны жывапіс даўно падабаўся, а тут яшчэ праца над аформам, літаграфіяй, потым лінагравюра, кніжная ілюстрацыя.

Выбраўшы графіку, ён палюбіў яе пластычную мову за вастрыню перадачы вобразаў, магчымасць свабоднай работы з формай, лініяй, кампазіцыяй. Несумненнай яго заслуга — ператварэнне гравюры ў самастойную галіну нацыянальнай мастацкай культуры, стварэнне школы беларускай графікі. У акварэлях і гуашах мастака, якія не маюць прамых аналагаў у гравюрах, няцяжка знайсці рысы графічнага мыслення, уплыў сродкаў і прыёмаў гэтага віду мастацтва.

Нават калі не ведаць, хто такі Васіль Шаранговіч, трэба проста адкрыць кнігі нацыянальных класікаў Адам Міцкевіч, Янка Купала, Якуб Колас, Змітрок Бядуля і Максім Гарэцкі — іх творы раскрытыя ілюстрацыямі народнага мастака. Аднай толькі «Новай зямлі» аўтар прысвяціў 90 малюнкаў. Увасобіць паэму Коласа ён марыў з дзяцінства. Здзейсніў мару на мяжы стагоддзяў — у канцы 90-х — пачатку 2000-х.

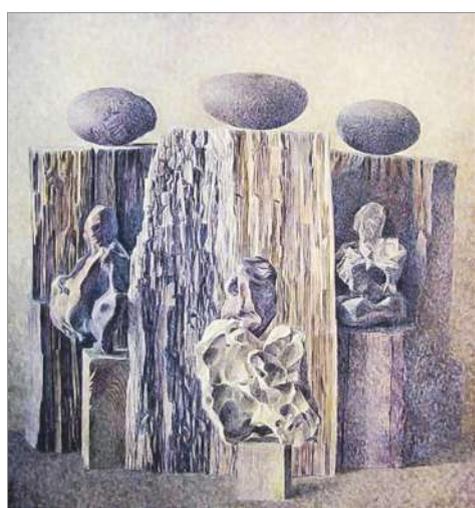
Таксама адной з самых важных для мастака тэм стала прырода. Мастак умее адлюстравіць яе асаблівасці: лініі пагоркаў, згладжаныя ледавікамі, бязмежную стыхію азёр, мігаценне начнога неба... Асаблівасцю яго пейзажаў з'яўляецца поўнае зліццё чалавека з прыродай у адзінае цэлае і спрадвечная гармонія.

У свае 80 гадоў мастак адзначае, што адной з важных падзей яго жыцця стала адкрыццё восенню мінулага года ў пасёлку Нарач карціннай галерэі імя Васілія Шаранговіча, дзе знаходзіцца каля 130 яго твораў. Гэта было для яго сапраўдным падарункам. Тым больш што галерэя — на яго роднай зямлі.

Вікторыя АСКЕРА

Ключы ад шафы, дзе спыняецца час

Акварэль Шутава: дробязяў не існуе

Возера Нарач — ну дакладна як нейкая Венецыя. А выскокая хата адлюстраваная так каларытна, быццам знаходзіцца ў Іспаніі... Акварэль у выкананні Генадзя Шутава можа адкрыцца з нечаканага боку тым, хто не ведаў гэтага мастака раней. І гэта — «Рэчаіснасць».

Так называецца персанальная экспазіцыя творцы, якому сёлета споўнілася б 80 гадоў. Але на гэтую выстаўку ў

Нацыянальным мастацкім музеі варта завітаць не дзеля ўспамінаў і настальгіі па творцах, якія выдатна валодалі пэндзлем і ўмелі дакладна адлюстроўваць рэчаіснасць (такія фармулёўкі часта даводзіцца чуць). У дадзеным выпадку гаворка пра рэчы, у якіх існасць, але ў мітусні і бегла кінутым поглядзе на тое, што вакол, мы не звяртаем увагі на яе. Не задумваемся. Перастаём чуць сябе. Губляем дыялог з часам. Вось дзіва — вяртае ў рэчышча акварэль, якая плыве і ў нейкім сэнсе з'яўляецца сімвалам імкліваасці часу. Шутаў ішоў крыху іншым шляхам: адчуванне часу ён узмацніў вобразнай сістэмай, ухапіўшы тую самую існасць, без якой няма чалавека ў свеце. І ў маленькіх рэчах — непатрэбных ключах, якія недзе яшчэ трымаюцца ў звязцы, бо калісьці надзейна хавалі важную частку жыцця, кілішкаў, якія вярталіся ў шэраг, каб прыгожа гуляць блікамі, старыя прасы, з якіх можна скласці піраміду, бо і гэта рэчы, якія выйшлі з карыстання, але яны захоўваюць таямніцы сваіх гаспадароў... Творы з розных серый, пейзажы, нацюрморты могуць быць прасякнутыя філасофіяй. Філасофіяй жыцця. Яно ёсць —

грунтоўнае. Але цячэ і выцякае — не ў бездань, а перацякае, набываючы іншую існасць. І гэта акварэль.

Генадзь Шутаў выдатна скарыстоўваў здольнасці фарбаў на воднай аснове. Лёгка і празрыстыя, плыткія і імклівыя, так. Але калі трэба, могуць быць вельмі густымі, насычанымі. Імі можна выдатна прамалёўваць дэталі, нават дробныя, нават літары ў газеце, ці выпісаць шклянныя прадметы — неверагодна! Але не толькі ўменне працаваць з акварэллю ў сваёй адметнай манеры зрабіла мастака Генадзя Шутава, які вялікую частку жыцця прысвяціў Віцебску, вядомым сярод знаўцаў мастацтва нашай краіны і за яе межамі. У 2011 годзе Генадзь Шутаў стаў лаўрэатам спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь за значны ўклад у развіццё сучаснага выяўленчага мастацтва і стварэнне ўнікальных нацюрмортаў. І нездарма акрамя калег-мастакоў, сяброў і аматараў творчасці Шутава на адкрыццё выстаўкі завіталі былыя міністры замежных спраў. У прыватнасці, Сяргей Мартынаў падкрэсліў, што творы гэтага мастака неаднойчы прадстаўлялі Беларусь у замежных выстаўках. Наш у іх сім-

валічны рад і каларыстычны выбар, пры тым, што сам майстар родам з Украіны, але скончыў Віцебскае мастацка-графічнае педвучылішча, потым вучыўся ў Маскоўскім паліграфічным інстытуце, а лёс усё адно паставіў яго на працу ў Беларусі, дзе склалася сям'я мастакоў-аднадумцаў. Дзякуючы руплівасці блізкіх і атрымалася гэтая выстаўка, якую склалі больш як 50 твораў. Насамрэч іх вельмі шмат. І шмат тых работ, што захоўваюцца ў Дзяржаўнай Траццякоўскай галерэі (Масква), Метраполітэн-музеі, Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі, музеях Парыжа, Кіева, Віцебска, Полацка...

Засохлы букет кветак — вытанчанасць, што ўжо замацаваная вечнасцю. Шматкі газет — рэшткі жыцця, якога ўжо няма, але час валодае здольнасцю яго аднавіць. Чорна-белыя сямейныя фатаграфіі (уявіце, іх можна намалюваць акварэллю!) становяцца часткай мастацкага твора, таму што самое жыццё — найвялікшы твор, які пішам мы ўсе разам. А нехта можа выхапіць фрагмент і сказаць: не забывайцеся ім захапляцца.

Марыя АСПЕНКА

Пра стральца-Фядота: сыграны як па нотах

Сцэна са спектакля «Пра Фядота-стральца».

Фота: Іванічэна Матусевіч

Непрадказальныя вынікі чакаюць тых аўтараў, што ў сваёй творчасці адважваюцца сутыкнуць паэтычную мову і драматургію. Некаторыя адначасова робяцца легендамі як паэзіі, так і драмы (як Шэкспір). Спробы іншых так і застаюцца на ўзроўні перыферычных спроб, якія па аб'ектыўных прычынах не могуць стаць у адзін шэраг з выключна паэтычнымі творами (як гэта адбылося, напрыклад, з Маякоўскім ці Цвятаевай). Неразуменне асаблівасцяў драмы і разам з гэтым наяўнасць выразнага аўтарскага голасу прыводзяць хутчэй да стварэння моцных ліраэпічных твораў, чым твораў драматычных. Паэт — у нейкім сярэднястатыстычным зрэзе — істота заўсёды нашмат больш эгацэнтрычная, чым драматург. Адзоль — нярэдка маналагічнасць паэтычна-драматычных твораў, якая ў спалучэнні з агульнай паўтаральнасцю паэтычнага аповеду робіць сюжэт і персанажаў недастаткова выразнымі для таго, каб адпаведна адлюстравалі іх на сцэне. Таму так істотна мець непаэтычны пазаасобны 3D-позірк, каб данесці да гледачоў не аўтарскае бачанне, а нешта больш аб'ектыўнае.

Даволі карысныя ўмовы для развіцця падобнага бачання атрымліваюць акцёры кіно і тэатра, да якіх адносіцца і Леанід Філатаў. Яго самы паспяховы тэкст (калі лічыць паўторы вокладак у кніжных крамах) — казка ў вершах «Пра Фядота-стральца, удалога малайца». І поспех гэты (як і сцэнічная жывучасць) невыпадковы. Па-першае, мова твора стылізаваная пад народныя казкі, што спрыяе лепшай запамінальнасці (інакш вусныя казкі да нас, прагрэсіўных і пісьменных, не дайшлі б). Па-другое, у «Фядоце» прысутнічае іранічнае калькаванне народнага стылю, дзякуючы чаму ў тэкст упісваецца сучасная лексіка (напрыклад, Царэўна «вучыць сальфеджыю», а Нянька «распуджае заморскіх аташэй»). Па-трэцяе, Філатаў наўмысна робіць некаторыя сюжэтныя пературбацыі архітэктурна-цыклічнымі: не толькі для большай запамінальнасці, але і каб даць патэнцыйную прастору для сцэнічных інтэрпрэтацый. Што адбудзецца, калі ўсе закладзеныя аўтарам лакуны падчас пастаноўкі будуць крэатыўна

запоўненыя сцэнічным матэрыялам? Напэўна, атрымаецца выдатны спектакль. А калі паспрабаваць зрабіць не проста спектакль, а мюзікл?..

Невыпадкова на сцэне Беларускага дзяржаўнага маладзёжнага тэатра рэжысёр Настасся Грыненка рэалізуе твор Філатава менавіта ў фармаце мюзікла. Задума пачынае працаваць ужо на метасцэнічным узроўні: нашы продкі пакінулі вялікую фальклорную спадчыну ў песнях, таму, калі выкарыстоўваецца тая ж — песенная — форма, народная стылістыка п'есы яшчэ больш уразаецца ў памяць і гучыць больш аўтэнтчна. Каб узмацнілася поліфанічнасць п'есы, персанаж скамароха заканамерна раслоіваецца на цэлую скамароховую трупку, члены якой часам пераўвасабляюцца то ў царскі сек'юрыці-атрад, то ў лясных дапаможнікаў Бабы-Ягі. І гэта набліжае нас да наступнага ўдалага ходу — развіцця філатаўскіх цыклічных лакун ды непаўторных сюжэтных патэрнаў. Серый цыклаў у Філатава тут некалькі: размовы Фядота і Цара, заклік Марусі да Ціта Кузьміча і Фрола Фаміча, а таксама генеральскія «нарады» ў Ягі. Ва ўсіх гэтых момантах прысутнічаюць нарматыўныя, ці нават лексічныя рэфрэны, што якраз характэрна для тэкстаў «з народа».

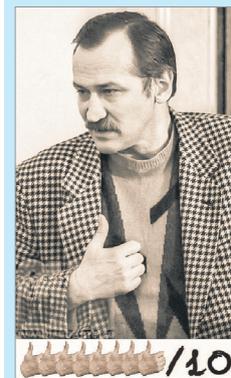
На тэатральных падмостках, відавочна, гэтыя паўторы выглядалі б не лепшым чынам, таму кожны цыкл кожнай серыі — відовішча з унікальнымі дзеямі з боку скамарохавай масоўкі і калі-нікалі галоўных герояў. Сваёй кульмінацыйнай кропкі варыятыўнасць дасягае ў сцэнах з Генералам і Бабай-Ягой (у выкананні Дзяніса Паршына і Ганны Барташэвіч). Кожны вядзьмарскі заход Ягі — вакальны нумар у непаўторным жанравым стылі. З пункту гледжання музычнай разнастайнасці яна — прыма гэтага мюзікла, і калі б «галоўнасць» герояў вызначалася не па волі сюжэта, а па ўнёску ў «мюзікласць», ох, не Фядот быў бы на вядучых ролях... Калі ж раздаваць узнагароды менавіта за акцёрскае майстэрства, то нават тут у пераможцах быў бы не Андрэй Гладкі ў ролі Фядота, а менавіта паршыньскі Генерал. Усе выхадзі за межы рыфмаванага тэксту (з тыпова салдацкімі вербальнымі выкрутасамі) — працуюць,

узаемадзеянне з навакольным асяроддзем — агрэсіўна-камічнае. А хімія паміж Генералам і Бабай-Ягой такая моцная, што міжволі задаешся пытаннем: хто ў сапраўдных адносінах: Фядот з Марусяй ці ўсё ж такі Генерал з Ягой? А вішанькай на бісквіце гумару — тое, што робіць БДМТ прыдатнай плячоўкай для гэтага мюзікла: моладзевыя музычныя фішкі. Фядот — натуральна дэбіват [Дэб — танцавальны рух, згодна з якім танцор адначасова апускае галаву надчас падняцця рукі па локаці ў жэсце які падобны да «жэста чханья»], апошняя перадтрапезная сварка праходзіць у фармаце рэп-батла, дзе кожны сам за сябе, і акрамя гэтага са сцэны нават пяюць песню Цімы Беларускай (прычым на першы раз не разумееш, навошта гэта, і толькі на другі раз чуеш, якое дачыненне гэты момант мае да арыгінальнага твора). Наогул, амаль усе музыка — у меру пашырае межы арыгінала, пры гэтым як звяртаючыся да народных матываў, так і прымаючы іншыя, болей актуальныя, музычныя формы. І ўсё гэта — у першую чаргу заслуга кампазітара Ільі Палякова, без чыёй дапамогі той жа персанаж Ягі мог бы застацца пустой калькай філатаўскага тэксту, а не ўдалым пераасэнсаваннем (і ўсё — выключна за кошт музыкі, бо тэкставых адыходаў у герані не было).

Ёсць у гэтым мюзікле і жменя спрэчных момантаў. Псууюць агульны настрой некалькі лірычных філераў-адсябяцін, дзе Фядот і Маруся (якую сыграла Дар'я Барташ) дзеліцца адно з адным сваімі пачуццямі. Выбіваюцца гэтыя часткі не толькі тэкстава (напісаная спецыяльна для мюзікла песня адыходзяць ад заданых Філатавым вершаваных памераў), але і ідэйна (у гэтых песнях пачуцці падаюцца ў надта сур'ёзных і шчырых адценнях, якія нельга пабачыць у наскрозь камічным арыгінале). Наогул спрэчна тое, якое месца ў пастаноўцы адведзена тэме кахання. Ёсць месца для ўжо адносінаў Генерала і Бабы-Ягі, якія выглядаюць досыць натуральна (бо, згодна з тэкстам п'есы, абодвух яднае нейкае агульнае мінулае, ды і па характарах яны — самыя прапісаныя аўтарам пасля Фядота і Цара). Але нейкую няёмкасць выклікае занадта прымітыўны флірт паміж Царом (Юрыем Шаланковым) і Нянькай (Аляксандрай Змітровіч), і поўнае неразуменне — тое, як за некалькі імгненняў да канца зводзяцца Царэўна і Тое-Чаго-Не-Можа-Быць (няўжо толькі з-за таго, каб усе асноўныя героі збіліся ў пары і фінальны танец выглядаў больш прыгожа?...). Асаблівы нумар — кульбіт з вобразам Царэўны (ролю якой выканала Кацярына Раманнікава): дзяўчына, якой у арыгінальным творы хацелася суперажываць і шчыра жадаць шчаслівых пошукаў каханья, у мюзікле з нечага стала капрызнай лыпавочай дурнічкай, у некарай ступені нават нейкай Тупой Прынцэсай — толькі чароўнага люстэрка на сэлфі-палцы не хапае. З-за гэтага атрымліваецца, што Царэўна адбірае ў Цара званне самага брыдкага героя твора (хаця філатаўскі арыгінал дзякуючы гумару дае нагоду нават да негатыўных персанажаў ставіцца пазітыўна), але і адмова Фядота ад жаніцбы з ёй выглядае ўжо не валявой одай сямейным каштоўнасцям, а проста нечым лагічным.

Але хай гэтае дзэгцевае паслягустоўе не парушае агульныя станоўчыя эмоцыі ад мюзікла. Тэкст Леаніда Філатава — гучыць (нават пяецца). Уся зыходная іронія — на месцы (нават грае новымі фарбамі). Філатаўскія недаказанасці раскрытыя так, што п'еса сэнсавая «цяжэе». Таму можна з упэўненасцю сказаць: са сцэны грае не прастадушная фанаграма, якая слепа прытрымліваецца ноты арыгінала, а паўнаважны кавер, у якім народна-паэтычнае светаасэнсаванне гарманічна сплітаецца з сучаснымі поглядамі на музыку, а вечнае філатаўскае пачуццё гумару набывае актуальнае гучанне.

Данііл ЛЫСЕНКА

Філатаў мог бы паставіць за гэты мюзікл восем падабак з дзесяці.

праект

Не толькі прэм'ерай жывы тэатр, калі вядзе размову з сучаснікамі. У тым ліку і па-за сцэнай

Дзень тэатра можа стаць тыднем... тэатральным. Так вырашылі ў Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы. У межах Тыдня тэатра, які працягнецца да 9 красавіка, адбылася творчая сустрэча з Генадзем Сцяпанавічам Аўсяннікавым — легендай Купалаўскага тэатра, размова з Мікалаем Пінігіным пра спектакль «Дзве душы» паводле аповесці Максіма Гарэцкага, у якой удзельнічалі літаратуразнаўцы, філосафы, літаратары і быў запрошаны Радзім Гарэцкі — акадэмік АН Беларускай ССР, пляменнік Максіма Гарэцкага.

Усе гледачы спектакля «Радзіва Прудок» пасля паказу 7 красавіка могуць застацца на размову з яго стваральнікамі (на камернай сцэне тэатра).

Але сустрэчы з жыхарамі Прудка на гэтым не прыпыняюцца, таму што ёсць працяг: чытка новай кнігі Андрэя Горвата «Прэм'ера» адбудзецца ў Купалаўскім 9 красавіка. Гэта і сустрэча з той жа групай, дзякуючы якой з'явіўся спектакль: рэжысёрам зноў выступіць Раман Падаляка, а тэкст будуць чытаць акцёры Міхаіл Зуй, Святлана Анікей і Дзмітрый Есяневіч (камерная сцэна тэатра). Для таго каб узяць удзел у мерапрыемствах, неабходна папярэдне зарэгістравацца (інфармацыя — на сайце тэатра) і прад'явіць на ўваходзе квіток на любы спектакль Купалаўскага тэатра ў красавіку.

Проста/няпроста дакументальнае кіно

На «Беларусьфільме» падаспелі дзве дакументальныя карціны рэжысёраў-жанчын — Наталлі Жамойдзік і Галіны Адамовіч. Абедзве аўтаркі заняліся «сваімі» тэмамі і ў абодвух выпадках сканцэнтраваліся на ў шырокім сэнсе сям'і. Карціна Наталлі Жамойдзік паказала ўсынаўленне, Галіна Адамовіч — пару, што разышлася і са сваіх супрацьлеглых канцоў і пазіцый выказваецца пра адно і тое ж. Дзе павярхоўныя, дзе штучныя, але ўсё ж пра рэальных людзей, фільмы былі толькі-толькі прадстаўленыя на Нацыянальнай кінастудыі і сталі прыемным бонусам да той справядачы за мінулы год, якую мы ўжо бачылі.

РОЗНАЕ

А мінулагодняя праграма на фоне сумнай прадукцыйна-насці студыі «Летапіс» апошняга часу нават без гэтых двух фільмаў выглядае прыстойна. Вядучыя рэжысёры Віктар Асюк, Вольга Дашук і зноў жа Галіна Адамовіч працавалі над сваімі аўтарскімі праектамі — карцінамі пра шахцёраў, вясковага кампазітара і арганізатара забаву Васіля Граноўскага і хуткую дапамогу ў Светлагорску.

Апроч гэтага на «Летапісе» былі зроблены даволі прывабныя для сваёй катэгорыі фільмы тэлевізійна-інфармацыйнага фармату, што ўзялі сваімі тэмамі Казіміра Малевіча і сцвярдзальнікаў новага мастацтва УНОВІС ды крыпту ў Нясвіжы і пахавальную традыцыю Радзівілаў. Былі і відавочна замоўленыя работы кшталту «Навукі на варце закона». І фільм «Зямляк» пра касма-

Кадр з фільма «Адна сям'я».

наўта Алега Навіцкага. І актуальна-беглая «Інклюзія» пра адаптацыю дзяцей з інваліднасцю і асаблівасцямі развіцця да дарослага жыцця.

Вось да гэтай разнастайнасці на мінулым тыдні дадаліся яшчэ дзве аўтарскія работы, якія, між іншым, могуць прадэманстраваць мяжу паміж проста дакументалістыкай і аўтарскай дакументалістыкай, якой бы апошняя ні была.

Выраз з анатацыі «фільм прысвечаны праблеме ўсынаўлення дзяцей» у дачыненні да карціны «Адна сям'я» Наталлі Жамойдзік занадта гучны. Работа прысвечана хутчэй факту іх усынаўлення, бо фіксацыяй наваколя, жыцця, герояў ці што яшчэ фіксуе дакументаліст у гэтым выпадку, усё і абмежавалася. Канцэпцыя, аўтарскае выказванне, падсэнсы ў карціну ўшытыя не былі, а значыць, і праблемамі тут ледзь павявае.

ПРАБЛЕМАЕ

Усё пачынаецца з раніцы, калі муж з жонкай снедаюць перад тым, як паехаць у дзіцячы дом за сваім сынам. Вельмі фэйны хлопчык Марк — вы б і самі такога ўсынавілі — развітваецца з кожным сустрэчным і кажа, што едзе ў госці і калі захоча, застаецца там жыць. І, як меркавалася, застаецца. Школа, візіты ў сем'і, што ўзялі сястру і брата Марка, наведванне псіхолога — падчас усё гэтага ненадзвычайнага дзеяння героі прагаворваюць свае надзённыя пытанні, уражанні і здарэнні, а рэжысёр паспяхова пазбягае фармалісцкіх інтэрв'ю перад камерай.

Са столі ўзятая «праблема», маўляў, хлопчык не называе прыёмных бацькоў мамай і татам, драматургію карціны зрабіць не здольна, і аўтарскае назіранне за навастворанымі сувязямі ў выніку перарываецца, а карціна застаецца толькі сямейным летапісам.

Што не выключэнне ў сучаснай беларускай дакументалістыцы, аўтары «Адной сям'і» забяспечваюць глядача канстатацыяй, гэтым разам — што некаторыя сем'і ўсынаўляюць дзяцей і праходзяць пэўны перыяд адаптацыі. Фактычна візуалізаваны газетны артыкул — засвоена, дзякуй.

СУМОЎНАЕ

Кур'эзная, жартаўлівая, з прыгожымі ўкрапінамі карціна «Вядо» Галіны Адамовіч (па назве возера і мясцін, у якіх жыве галоўны герой) у гэтым параўнанні прадстаўляе аўтарскую дакументалістыку (вядомаму беларускаму рэжысёру іншым займацца як бы і не да твару), то-бок нешта большае за дакумент.

Дзіўныя пейзажныя планы, гукі гурта «Троіца», разумны для задач фільма мантаж ды інтэрв'ю з героямі сабраліся, каб расправесці пра самаабвешчаны талент — Веняміна Бычкоўскага з вёскі Бабровічы ў Івацэвіцкім раёне.

Пэўны час таму Венямін пераехаў з Расіі ў беларускую вёску, бо ведаў, што з гэтых мясцін паходзяць яго продкі і тут ён мае знайсці спакой. І знайшоў настолькі, што ў гэтым спакоі і засяроджанасці на творчасці яму сталі перашкаджаць нават дзеці — два сыны. Ён стварыў музей Палескага побыту, дзе сабраныя скарбы, якія пясак Вядо выносіць вонкі, пабудоваў капліцу ў памяць аб хвяхрах спаленых вёсак, заняўся літаратурнай справай, а яго жонка Настасся тым часам разам з дзецьмі з'ехала ў Мінск.

Здымачная група правяла пэўны час і з Венямінам, і з Настассяй і атрымала іх маналогі аб былым, погляды на адны і тыя ж рэчы, пяшчотныя ўспаміны і, наадварот, іранічныя выказванні. Усё гэта паказвае, наколькі розныя пазіцыі могуць быць у сужэнцаў ды і проста ў людзей наконт стылю жыцця і градак з бульбай. Нічыі бок займаць не трэба, даволі ведаць, што ў кожнага свой сусвет. Кажуць, і Васіль Быкаў развёўся з першай жонкай, таму што яна ўвесь час цягнула яго на лецішча паліваць памідоры. А якія тут памідоры, калі ў цябе — творы...

Кадр з фільма «Вядо».

Супярэчнасці сямейнага жыцця, асабістых пераваг, легітымнасць любога светапогляду сцеляцца па планах «Вядо» і робяць з фільма ўжо не дакумент — суразмоўцу. Праўда, са штучнымі эпізодамі, якія працвяржаюць глядача і выкідваюць з абоймы апавядання. Так і атрымліваецца: фармальна дакументальная, але сухая «Адна сям'я» і штучнае, але насычанае «Вядо».

***

«Летапіс» ужо заняты новымі карцінамі. І пакуль сінусоіда іх колькасці і якасці на «Беларусьфільме» паўзе ўверх, можна спадзявацца на нешта гэткае. Вядома, калі ў аўтараў атрымаецца перамагчы сіснутыя тэрміны вытворчасці, умовы ды патрабаванні.

Ірэна КАЦЯЛОВІЧ

конкурс

Постары яднання

«Паўночнае зьяненне» рупіцца пра кансалідацыю фестывальнага руху ў Беларусі

Цяпер не толькі фільмы. Прынамсі, сёлетня на фестывалі кіно Паўночных і Балтыйскіх краін «Паўночнае зьяненне» будзе яшчэ і выстаўка. Дзеля гэтага абвешчаны конкурс постараў беларускіх кінафестываляў (а іх, між іншым, больш чым два). Яго арганізуе «Паўночнае зьяненне» дзеля таго, каб паспрыяць кансалідацыі фестывальнага руху ў Беларусі, аб'яднаць існуючыя ў нашай краіне кінафестывалі, каб яны маглі адладзіць сталую камунікацыю, абменьвацца досведам і падтрымліваць адзін аднаго. Ёсць партнёры, якія падтрымалі гэтую ідэю: B2B DOC — Black to Baltic Sea Documentary Network (Швецыя) і Міжнародны кінафестываль дакументальных фільмаў у Іглаве (Чэхія).

Імянавіта на кінафестывалі ў Іглаве з'явілася ідэя такога конкурсу: там ужо каля дзесяці гадоў праходзіць злёт міжнародных кінафестываляў Festival Hub у межах фестывальнай праграмы. У 2018 годзе прадстаўляць у Іглаве кінафестываль «Паўночнае зьяненне» была запрошана яго дырэктарка Воля Чайкоўская. У той жа час разам з «Паўночным зьяненнем» свае канцэпцыі прадстаўлялі Berlinale Talents (Германія), Цэнтр Пампіду (Францыя), Marché du Film (Каны, Францыя) і іншыя.

Праз досвед супрацоўніцтва і сямейнага апазіцыянага «Паўночнае зьяненне» распачынае цудоўную традыцыю сяброўскага чэшска-

га кінафестывалу ў Беларусі. І разам са сваімі партнёрамі хоча зрабіць унёсак у распаўсюджванне інфармацыі пра кінематаграфічнае жыццё ў Беларусі, даць магчымасць калегам пашырыць кола кантактаў і станаўча паўплываць на кінематаграфічны мікраклімат краіны.

Такім чынам, для ўдзелу ў конкурсе трэба да 25 красавіка даслаць выяву постара беларускага кінафестывалу (умовы падрабязней глядзіце на сайце «Паўночнага зьянення»). Да ўдзелу прымаюцца постары за 2018—2019 гады. Усе прадстаўленыя на конкурс постары будуць выстаўлены ў фае кінатэатра «МІР» у межах фестываля «Паўночнае зьяненне». У дзень яго закрыцця мяркуюць абвясціць і вынікі конкурсу.

У журы конкурсу постараў увайшлі дызайнер Юрый Тарэеў, рэжысёр Макс Швед, незалежная крэатыўная дырэктарка Вера Філенка і прадзюсарка, дырэктарка фестываля кіно «Паўночнае зьяненне» Воля Чайкоўская. Прызям стане паездка аднаго прадстаўніка фестываля-пераможцы на фестываль у Іглаву ў кастрычніку 2019 года, а таксама будзе запрошаны да ўдзелу фестываль у праграму Festival Hub. Адмыслова да 5-годдзя фестываль кіно Паўночных і Балтыйскіх краін «Паўночнае зьяненне», які пройдзе ў Мінску ў кінатэатры «МІР» з 10 па 17 мая, рыхтуе шмат сюрпрызаў.

паглядзім?

Ва ўсіх свае 90-я

Адкрыты ў праграме «Панарама» Берлінскага міжнароднага кінафестывалу, якая збірае ці спрабуе сабраць найцікавейшае ў нетрадыцыйным кіно, фільм «Сярэдзіна 90-х» з яго рэтравізуалам, выдатным музычным суправаджэннем і смешнымі рухамі галоўнага героя прыйшоў на сталічны вялікі экран.

Вы ўжо ведаеце Джона Хіла хаця б па карціне Марціна Скарсэза «Воўк з Уол-Стрыт» (падазраю, з натуральнай для нас дасведчанасцю ў папулярным амерыканскім кіно, і па многіх іншых). Пазнавальны твар, калі гэта не гучыць прыніжальна, у акцёрскай кагорце, а таксама прадзюсар гэтым разам прадставіў свой рэжысёрскі дэбют па ўласным сцэнарыі.

Пра тое, відаць, што бліжэй да цела: пяшчотныя ўспаміны пра сярэдзіну 90-х ды імклівае сталенне — непазбежны пераход з маленства ў няпростое, адказнае і сур'езнае малалецтва. Вось чаму, апроч як камедыйная драма, «Сярэдзіна 90-х» уяўляецца таксама метафарычным роўд-муві, сімвалічным пераходам з аднаго стану ў другі, калі ад першага застаюцца толькі аматырскае відэа, шнары на цэле і тужлівая настальгія.

У цэнтры ўвагі — хлопчык Стыві, які жыве з маці і не вельмі прыязным старэйшым братам. Каб выйсці з кола сям'і і расчапіць замкнёны на ёй сусвет, Стыві адшуквае кампанію, да якой яму вельмі хочацца далучыцца. Яна фрывольна жартуе, для кожнага мае асобную мянушку і вырабляе зайздросныя трукі на скейтбордзе. А для ўразлівага хлапача сэрца што яшчэ патрэбна? Але Стыві мяняе дзіцячы «рэпертуар» на сцяне свайго пакоя, крадзе грошы з ўнатчынай знаёмзе, каб купіць скейтборд, і спрабуе далучыцца да кампаніі новых мастакоў.

Сацыяльная іерархія, фактары, што ўплываюць на папулярнасць, канкурэнцыя ў барацьбе за ўвагу і сімпатыі, зайздрасць і паніцце «крутасць» — рэчы, на якіх пабудавана камунікацыя вялікіх і маленькіх груп, заключаныя ў кампаніі, у якую трапіў Стыві. Але пакуль мы вывучаем гэты грамадскі лад, за ўсімі механістычнымі працэсамі з'яўляецца нешта значна больш важнае, пачуццёвае.

Карціна вельмі асабістая, што ў гэтым выпадку становіцца яе безумоўнай вартасцю: калі ты можаш нетрывіяльна і дэталёва-жывапісна расказаць пра свае 90-я, без размашыстага сюжэта і буйных падзей.

Ірэна КАЦЯЛОВІЧ

Фолк-малітва

Монаспектакль Івана Кірчука «Дарожка мая...» ставіцца на розных пляцоўках нашай краіны не першы год, але кожны раз змяняецца, каб падарыць глядачам новыя эмоцыі. Нязменным застаецца тое, што ён адкрывае людзям.

...Я выйшаў з філармоніі, дзе ў малой зале імя Р. Шырмы адбыўся паказ монаспектакля «Дарожка мая...», пад халодны сакавіцкі дождж, і сам сабой успомніўся радок з песні гурта *Anacondaz*: «Калі б я курыў, зараз закладна закурыў бы». Да такога настрою добра падышоў і жарт аднаго з глядачоў: «Спадзяюся, што ён сваімі замовамі дождж разagnaў». І сапраўды верылася ў тое, што Іван Кірчук зачараваў шэрае неба. Калі такое адчуванне было не толькі ў мяне, то ў лідара «Троіцы» атрымалася стварыць магію...

Хочацца пісаць тэкст менавіта ў мінулым часе не толькі таму, што ён пра спектакль, які ўжо прайшоў. «Дарожка мая...» настолькі прасякнута духам мінуўшчыны, што Іван Кірчук у белай шырокай кашулі і такіх жа нагавіцах выглядае не столькі прывідам, колькі адным з тых продкаў, чыю спадчыну музыка спрабуе перадаць сучаснікам. Нездарма ў канцы спектакля гучыць пытанне: «Мы з вамі таксама станем продкамі, толькі якімі?»

Але гэта ўсё лірыка, якая з'явілася дзякуючы канкрэтным. Да стварэння спектакля Іван Кірчук рыхтаваўся доволі доўга, збіраў матэрыялы ў экспедыцыях, хадзіў да старых людзей, якія яшчэ памятаюць некаторыя традыцыі. З 2002 года, калі Кірчук упершыню прадставіў «Дарожку...», спектакль змяніўся. З'явіліся сталы з ручнікамі, на якіх ляжаць інструменты. Іх калекцыя таксама папаўняецца, як і калекцыя масак і лялек. Стала больш выдавочнай структура, па якой пабудавана выступленне: на сцэне існуе некалькі рытуальных зон, кожная з якіх уасабляе значны этап у жыцці чалавека.

Пачалося ўсё з зямлі, бо «з зямлі чалавек нараджаецца і ў зямлю сыходзіць». Першая частка спектакля звязана з нараджэннем чалавека і адраджэннем зямлі пасля зімы. Таму і песні гучаць такія, што адпавядаюць дзвюм гэтым з'явам. З дапамогай старажытных духавых інструментаў ён заклікаў вясну і вітаў новага сына Богага. Гэтае злучэнне паганскіх і хрысціянскіх матываў наогул характэрнае для спектакля. Нават манера спяваць адначасова была падобная і да малітвы, і да старажытных паганскіх спеваў. Але, як справядліва адзначаў сам Іван Кірчук, гэта не супярэчнасць, бо нашыя продкі існавалі ў культуры, дзе змешваліся хрысціянскія і паганскія традыцыі. Такое спалучэнне працягнулася і ў наступнай частцы, прысвечанай іншай стыхіі. Вада мела сакральнае значэнне, бо была не толькі сімвалам жыцця, але і той стыхіяй, у якой хрысцілі Ісуса Хрыста.

І вельмі сімвалічна, што пасля ўспаміну пра Іардан музыка перайшоў да легенды і песні пра русалак, якія таксама жывуць у вадзе, але з'яўляюцца напамінам пра вераванні нашых продкаў яшчэ да эпохі хрысціянства. І менавіта русалкі з'яўляюцца аднымі з тых істот, міфалогію якіх хрысціянства крыху перарабіла, але пакінула сутнасць.

На мой погляд, самай цудоўнай часткай монаспектакля было Купалле. Іван Кірчук ператварыўся адразу ў трох персанажаў: старога, які распавядаў маладым дзяўчатам пра рытуал, саміх дзяўчат, якія заговорвалі вянкi і пускалі іх па вадзе, і некае бажавства, якое гэтыя вянкi надзявала на рукі і, хочацца верыць, прыслухвалася да жаданняў дзяўчат. Вянкi на руках у сукупнасці з цудоўным голасам спевака і яго пазнавальнай знешнасцю стварылі ўражанне, быццам малую залу філармоніі перанеслі ў старую, страчаную сярод лясоў Беларусі, вёску, дзе і сёння ладзяцца старажытныя абрады і пяюцца купальскія песні. Але і ў гэтай частцы не абышлося без успаміну пра хрысціянства, бо ў асноўнай песні гэтай кампазіцыйнай часткі гучыць рэфрэнам «Купала на Івана», дзе разам слухачы чулі імёны паганскага бажавства і Іаана Хрысціцеля.

Так падрабязна распавядаць пра монаспектакль далей бессэнсоўна, бо наступны раз ён будзе іншы. Дадаюцца новыя інструменты, або з-за асаблівасцяў пляцоўкі іх, наадварот, становіцца менш. З'яўляюцца новыя ідэі або перарабляюцца тыя элементы, якія ўжо шмат гадоў існавалі ў спектаклі. Напрыклад, адной з асноўных змен дзеі стала з'яўленне лялек «Дзед і Баба», якія дапамаглі Івану Кірчуку правесці сімвалічны Дзяды. Раней гэтага элементу ў спектаклі не было. Але нязменным застаецца адно: гэта спектакль пра жыццё чалавека. Пра сонца, якое свеціць над галавой усё жыццё, пра вяселле, якое трэба адзначыць так, каб маладыя яго запамнілі, пра Каляды, якія святкуюцца кожны год... Гэта спектакль пра продкаў, пра павагу да іх і пра запаведы, якія яны пакінулі. «Дарожка мая...» і пра смерць таксама, бо «толькі прыйшоў у свет, а ўжо трэба сыходзіць». Але, як справядліва адзначаў Іван Кірчук падчас спектакля, нашы продкі не баяліся смерці, бо часам нават ведалі, калі памруць. І ў гэтай адсутнасці страху смерці таксама спалучаюцца паганства і хрысціянства, бо, негледзячы на захаванне нейкіх рытуалаў, продкі жылі па-хрысціянску і верылі, што трапяць у рай.

Музыкант іграў на шматлікіх інструментах: ад смыка да гусяў і акарыны. Гэта не выглядала хаатычным жаданнем паказаць выдатнае валоданне кожным інструментам, бо іх гучанне, я ўпэўнены, доўгія гады падбіралася, каб адпавядаць

Сцена са спектакля «Дарожка мая».

таму ўнікальнаму моманту жыцця, пра які зараз п'яе або распавядае чалавек на сцэне. Калі гаворка вялася пра птушак, то інструмент гучаў так, быццам у зале лягала чарада ластавак. Калі пра казу — то падобна да бляння. Стварылася адчуванне, быццам на сцэне, акрамя Івана Кірчука, жыве хтосьці яшчэ. Быццам ён з сабой на сцэну прывёз і тых магічных істот, што былі рэальнай часткай колішняга сусвету. І найлепш гэтае яднанне з мінуўшчынай адчувалася тады, калі Іван Кірчук пачынаў распавядаць пра тое, што цяпер мы б назвалі забабонамі. Але нашы продкі сапраўды верылі, што дрэвы ў купальскую ноч могуць пераходзіць з месца на месца, што ўвесну разам з птушкамі вяртаюцца душы памерлых і што на флейце з косці ваўка нельга граць пры людзях, бо яна кліча ваўкоў. Такі магічны рэалізм у сукупнасці з песнямі, замовамі і расповедам пра рытуалы прымушае паверыць, што ў гэтым жыцці, мабыць, ёсць яшчэ штосьці таямнічае. І пра гэтыя таямніцы ведалі людзі старажытнасці, але да нас дайшла малая частка тых ведаў.

Не апошняю ролю ў тым, што глядачы паверылі ў магічную сілу песняў і замоў, адыгралі, мне здаецца, і тыя рэчы, што ляжалі на сталах побач з інструментамі. Іван Кірчук мог пратрымаць іх у руках літаральна некалькі секунд, але гэтага хапала, каб людзі маглі разгледзець рэчы, адчуць, што яны звязаны са старажытнасцю, нават калі гэтыя прадметы — «акцёры», якія толькі выконваюць ролю сапраўдных артэфактаў. І споведзь, якая ровольна перацякае ў вясёлы, амаль што рокавы «рыф», сыграны на гусях, толькі замацоўвае эфект магічнага трансу, пра які казаў Кірчук. Споведзь надае монаспектаклю больш эмацыянальнасці,

нясе галоўную мэту, з якой творца ўвогуле прыдумаў «Дарожку...» — перадаць веды продкаў сучаснікам, каб яны мелі хаця б мінімальны шанс стаць тымі, хто штосьці пасля сябе пакіне. А прайгрыш на гусях не дазваляе монаспектаклю перацячы ў рэчышча сакральнага дзеяння, якое трэба ўспрымаць толькі з бязмежнай павагай. Гэта таксама змяшэнне, але Іван Кірчук таленавіта злучае пласты хрысціянства і паганства, рэальнасці і магіі, таму інтымны момант споведзі побач са святочнай музыкай таксама выглядае арганічна.

...Калі перад напісаннем гэтага тэксту я разважаў пра спектакль, то зразумеў, што ён неідэальны — ці не ў гэтым падстава для пастаянных зменаў? Былі не вельмі зразумелыя пераходы паміж рознымі этапамі жыцця. Крыху не хапіла балансу паміж расповедам і песнямі, бо цікава паслухаць не толькі самі песні, але і тыя гісторыі, што атчалі абрады. Мне падаецца, калі б размоў было больш, то павялічыўся б і шанс падштурхнуць глядачоў больш цікавіцца гісторыяй і культурай нашай краіны. На іх і рэагавалі значна больша актыўна, бо тады наладжваўся кантакт з глядачом, які часткова губляўся падчас песень, калі яны ішлі адна за адной. Тады б і самі песні ўспрымаліся лепш, таму што людзі пачыналі б разумець, больш уважліва слухалі тэкст, які неадрыўна звязаны з сэнсам рытуалаў і канцэпцыяй монаспектакля.

Але ж ніводны твор мастацтва не можа быць ідэальны, і гэтыя дробязі, тым не менш, не парушаюць магію монаспектакля «Дарожка мая...». Самае правільнае вызначэнне для гэтага твора — «магія», бо нашы продкі жыцця без яе не ведалі.

Цімур Выхужанін

Фестываль Непазбежнасць

Адбылося! Нарэшце можна цешыцца цёплымі паветрамі ветру і дзіўнай музыкай, што прагучыць на сцэне Беларускай дзяржаўнай філармоніі ў межах XXXV Міжнароднага фестывалю «Мінская вясна».

І пачалося музычнае свята з твора, наскрозь прасякнутага роздумам аб аднаўленні, святле, сонцы, перамозе цяпла над холадам. Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр на чале з народным артыстам Беларусі дырыжорам Аляксандрам Анісімавым і заслужаны калектыў Рэспублікі Беларусь Дзяржаўная акадэмічная харавая капэла імя Р. Шырмы пад кіраўніцтвам Вольгі Янум выканаюць араторыю «Пакуты па Матфею», напісаную Мітрапалітам Валакаламскім Іларыёнам (Алфеевым). Гэтым жа вечарам прагучалі сімфанічныя антыфоны «Духоўнае супрацьстаянне» гродзенскага кампазітара і святара Андрэя Бандарэнкі. Біблейскую тэму працягне заслужаны калектыў Рэспублікі Беларусь Дзяржаўны камерны аркестр. Сумесна з нідэрландскім дырыжорам Ёрнам Бойзенам беларускія музыканты прадставяць знакамітае сачыненне І. С. Баха «Пакуты па Марку».

Аматарам творчасці нямецкага генія сёлетня праграма фестывалю дакладна прыйдзецца даспадобы: Бах прагучыць у выкананні нідэрландскага арганіста Петэра Аўвэркерка («Шэдэўры сусветнага арганнага мастацтва»), а на сцэне Малой залы імя Р. Шырмы адмысловае барочнае гучанне бахаўскіх сачыненняў падо-

раць удзельнікі канцэртаў «Вечар музыкі для флейты і клавесіна» і «Шэдэўры вяланчэльнага барока».

Юбілей «Мінскай вясны» — выдатная нагода ўспомніць і іншыя святочныя даты беларускай музыкі. У межах фестывалю канцэртны аркестр Рэспубліканскай гіназіі-каледжа пры Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі адзначыць трыццацігоддзе. Пад кіраўніцтвам заслужанага артыста Рэспублікі Беларусь Уладзіміра Перліна загучыць талент пераможцаў міжнародных конкурсаў — выступаць былыя ўдзельнікі калектыву розных часоў: І. Карызна, М. Радунскі, А. Шынкевіч, А. Пшанічны і інш. Заснавальнік фестывалю заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь Юрый Гільдзюк адзначае: «Згаданыя, ужо знакамітыя, імёны раслі на сцэне Беларускай дзяржаўнай філармоніі. «Мінская вясна» — цудоўны старт для моладзі».

Яшчэ адным юбілейным святам, упрыгожаным маладой апантанасцю і адоранасцю, стане «Вечар кансерваторыі», прысвечаны 200-годдзю з дня нараджэння Станіслава Манюшкі. У канцэрте возьмуць удзел Студэнцкі сімфанічны аркестр Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, дырыжорам якога з'яўляецца Андрэй Галанаў, а таксама студэнцкі хор Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі на чале з Інесай Бадзжай і студэнцкі хор Кракаўскай музычнай акадэміі, які ўзначальвае Анджэй Кажанеўскі і Мацей Творэк. Некаторыя кам-

пазіцыі С. Манюшкі на беларускай сцэне прагучаць упершыню.

Прэм'ернай для беларускай публікі стане праграма «Толькі Моцарт», падрыхтаваная заслужаным калектывам Рэспублікі Беларусь Дзяржаўным камерным аркестрам, заслужаным артыстам Расіі Яўгенам Бушковым і знакамітым беларускім піяністам Кірылам Кедукам: легендарны «Рэквіем» прагучыць у новай рэдакцыі для струннага аркестра.

Арганізатары падкрэсліваюць, што самая важная дата і самая складаная тэма «Мінскай вясны» будзе закранута на завяршальным канцэрте фестывалю 26 красавіка. Заслужаны калектыў Рэспублікі Беларусь Дзяржаўная акадэмічная харавая капэла імя Р. Шырмы выканае праграму «Вайна і мір», у якую ўвайшлі творы сучасных кампазітараў Э. Эшэнвалдса, П. Васкса, К. Нюстэда, В. Падгайскай. Па словах галоўнага дырыжора капэлы Вольгі Янум, «Вайна і мір» — гэта памяць пра 75-годдзе вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, гэта ўспамін чарнобыльскай трагедыі, гэта перажыванне прываслаўнай Вялікай Пятніцы.

Фінал фестывалю няпросты: здаецца, боль непазбежны. Але непазбежная і надзея — на перамогу, на ўвакрасенне. На вясну.

Марыя СТРАХ

Аднаўленне праз «Мінскую вясну»

Скарбонка Спадчыны

Дарункі для Еўкі

Каменныя дзевачкі як абярэгі ад бяздзетнасці і самоты

У нашых продкаў было прынята да вялікіх святаў рыхтавацца загадзя. Вельмі загадзя, ледзь не за некалькі тыдняў. І гэта нядзіўна: перад важным днём гадовага цыкла варта зрабіць сапраўды шмат. Старанна прыбраць хату і двор, вычысціўшы ўсе куты ад павуціння, пылу, старых непатрэбных рэчаў. Наведаць могількі, прыбраць і ўпрыгожыць свежымі кветкамі месцы пахавання продкаў і блізкіх сямейнікаў. Завітаць у мясціны, што лічацца цудадзейнымі і памоцнымі, навесці парадак і тут. Зрэшты, паспець назбіраць прадуктаў і прыгатаваць усе неабходныя рытуальныя стравы. Разам з ачышчэннем цела, прасторы навокал, крок за крокам пасля кожнага выкананага дзеяння, прыходзіць і адчуванне ачышчэння душы: усе неабходныя справы зробленыя, можна з чыстым сэрцам у чыстай хаце святкаваць аж некалькі дзён.

З моцным укараненнем на нашых землях хрысціянства ледзь не ўсе працэсы ачышчэння, падрыхтоўкі да новага жыццядаймага вяснова-летняга ўраджаймага сезона пачалі суадносіцца з, бадай, самым галоўным святам — Вялікаднем. Ды і адлік часу правядзення многіх традыцыйных рытуалаў цяпер пачынаецца ў залежнасці ад гэтага дня. Часта пачынам у апісаных, што пэўнае дзеянне варта выконваць за тыдзень, за некалькі дзён да ці пасля Уваскресення Хрыстовага.

Таму пачынаем рыхтавацца да вялікага свята разам. І сёння (а таксама ў некалькіх наступных нумарах) згадаем адзін з перадвялікодных абрадаў, што дагэтуль жыве ў Лельчыцкім раёне і ўнесены ў Дзяржаўны спіс нематэрыяльнай гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі. Гэта традыцыя пакланення каменным крыжам, ці, як іх ласкава і па-свойску называюць мясцовыя, «Каменным дзевачкам».

Жыхары вёсак Данілевічы і Баравое Лельчыцкага раёна дакладна не адкажуць, чаму менавіта перад Вялікаднем варта наведаць месцы сілы — каменныя крыжы, што растуць з зямлі. Не раскажуць з упэўненасцю, што патрэбна рабіць, прышоўшы да «дзевачак». Не згадаюць і час, калі пачалі да іх хадзіць і з якой прычыны скіравалі-

ся да каменнай Евы ўпершыню. Так павялося. Так рабілі продкі. Варта шчыра папрасіць — і дзевачка дапаможа.

Згодна з мясцовай легендай, каменныя крыжы ў лесе з'явіліся не проста так. Вельмі даўно дзяўчынка з сімвалічным іменем Еўка пайшла ў поле жаць жыта разам з маці, але працавала вельмі марудна. Калі ж маці прасіла яе не ленавацца, дапамагаць, казала, што моцна стамілася. Тым часам да маці з дачкой рухалася хмара, і трэба было пакласці снапы хутчэй, але дзяўчынка марудзіла, таму маці не стрымалася і пракляла дачку, пажадала, каб тая акамянела. Прагрымеў гром, дзяўчынка пераўтварылася ў камень...

Нават і не згадаць таго часу, калі жыхары і госці вёсак Данілевічы і Баравое пачалі прыязджаць да «Каменных дзевачак», каб пакінуць ім ахвяру ў выглядзе фартушкі, ручнічкі, упрыгожанняў, цацак, велікодных яек, цукерак, і просіць дапамагчы са здароўем, нараджэннем дзіцяці, у асабістым жыцці і дабрабыце. Пры гэтым не існуе дакладнай памятки, як сябе паводзіць у прысутнасці «дзевачак»: можна рабіць усё, што ў дадзены момант будзе на душы. Напрыклад, спяваць песні, чытаць малітвы, звяртацца да Еўкі сваімі словамі, фармулюючы ўласную просьбу. Нехта прыходзіць сюды раз на год — перад Вялікаднем, а нехта часцей — па патрэбе душы, каб пагутарыць і выказаць тые страхі і боль, што перашкаджаюць жыццю.

Але не ўсё так проста. Ёсць пэўныя правілы, якія варта выконваць. Так, фартушкі, што павязваюць на камяні, павінны быць пашытыя ўручную, не на швейнай машыне. Абавязкова варта прынесці ахвяру, хоць самую дробную — цукерку, пярсцёнак, пацеркі, хустачку, як дзяўчынка любяць. А ахвяру, паабяганую каля дзевачкі, неабходна выканаць, інакш Еўка (і прыклады таму мясцовыя згадаюць) будзе з'яўляцца хлусу ў снах і патрабаваць свой падарунак.

Каля «Каменных дзевачак» мясцовыя жыхары праводзяць і рытуал ачышчэння. Збіраюць усе хусткі і фартушкі, што за год назбіраліся ў гэтым месцы і спальваюць іх у вогнішчы, прыгаворваючы: няхай мінулае ідзе да Бога дымам.

Дапамагаюць «дзевачкі»? Мясцовыя дакладна не скажуць. Але адзначаць з упэўненасцю: варта верыць, і просьба, самае таёмнае жаданне здзейсніцца. Згадаюць мноства прыкладаў, як пасля візіту да камянёў у бяздзетных нараджаліся дзеці, «хранічна» нежанатыя хлопцы знаходзілі добрых жонак, дзяўчаты — мужоў. А хто выконвае тые жаданні, Бог ці камень, ці ж важна?

Марына ВЕСЯЛУХА

Выходзіць з 1932 года

ЛІМ
Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

**Галоўны рэдактар
Ларыса Іванаўна ЦІМОШЫК**

**Рэдакцыйная
калегія:**
Тасцяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барскоў
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзіёмава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцы:
220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 292-20-51
намеснік галоўнага
рэдактара — 292-43-03

адказны сакратар — 292-20-51
аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 292-56-53
аддзел прозы і паэзіі — 292-56-53
аддзел мастацтва — 292-20-51
бухгалтэрыя — 287-18-14

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Павел Якаўлевіч СУХАРУКАЎ
Нумар падпісаны ў друку
4.04.2019 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 1147

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр. Незалежнасці, 79.
Індэкс 220013

Заказ — 1338
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі
ў электронным выглядзе,
не вяртаюцца
і не рэцэнзуюцца. Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў
публікацый.